

“สื่อสันติภาพพวกเราทำอะไรกันมาบ้าง?

ประวัติศาสตร์สื่อสันติภาพร่วมสมัยชายแดนใต้/ปาตานี:

พลวัตระบบนิเวศสื่อสารแนวตั้ง-แนวนอน การต่อรองความรุนแรง และการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งเชิงบวก

บทนำและบริบทสถานการณ์ความขัดแย้งยืดเยื้อปาตานี/ชายแดนใต้

สถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือพื้นที่ปาตานีที่ปะทุขึ้นระลอกใหม่นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ได้สร้างผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ตลอดระยะเวลาที่ ทศวรรษแรกของความขัดแย้ง มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นกว่า 20,000 ครั้ง ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตสูงมากกว่า 7,000 ราย และมีผู้บาดเจ็บอีกกว่าหมื่นราย สะท้อนชะตากรรมของ "พลเรือนมือเปล่า" หรือเป้าหมายอ่อนแอ (Soft Target) ที่ไม่มีอาวุธประจำกาย ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 71 ของผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตทั้งหมด ขณะที่กำลังพลติดอาวุธ หรือเป้าหมายเข้มแข็ง (Hard Target) มีสัดส่วนความสูญเสียเพียงร้อยละ 29 เท่านั้น

สัดส่วนความสูญเสียดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่อง "สงครามแบบใหม่" (New Wars) ของแมรี คัลดอร์ (Mary Kaldor) ที่ชี้ให้เห็นว่านับตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา สัดส่วนของผู้บาดเจ็บและล้มตายในความขัดแย้งภายในประเทศมักเป็นพลเรือนสูงถึงร้อยละ 75 ถึง 90 ของเหยื่อทั้งหมด ซึ่งเป็นภาพที่ตรงกันข้ามสิ้นเชิงกับรูปแบบสงครามในศตวรรษก่อนหน้า ท่ามกลางภาวะสงครามอสมมาตร (Asymmetric Warfare) ระหว่างกองกำลังของรัฐไทยที่มีทรัพยากรเหนือกว่ากับขบวนการปฏิวัติเพื่อเอกราชปาตานีอย่างแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี (BRN) ที่ขับเคลื่อนแบบปิดลับ พื้นที่ของการสื่อสารได้กลายสภาพเป็นสนามรบอีกระนาบหนึ่งที่มีการช่วงชิง นิยาม วาทกรรม และความชอบธรรมทางการเมืองอย่างเข้มข้น

ด้านหนึ่ง รัฐไทยมักใช้แนวทาง "ทำให้เป็นเรื่องภายในรัฐ" (Internalization) และปฏิเสธการเอ่ยนามคู่ขัดแย้งอย่างตรงไปตรงมาต่อสาธารณะ เพื่อลดทอนคุณลักษณะอุดมการณ์ทางการเมืองของขบวนการให้กลายเป็นเพียง "อาชญากรรมทั่วไป" หรือ "ภัยแทรกซ้อน" ในทางตรงกันข้าม ขบวนการต่อสู้ได้ดิ้นใช้พื้นที่ไซเบอร์สเปซ เช่น แพลตฟอร์ม YouTube ในการปล่อยคลิปภาพความรุนแรงและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มลายูเพื่อโต้ตอบและสถาปนาความชอบธรรมในการกู้เอกราช ภายใต้โครงสร้างสงครามข้อมูลข่าวสารนี้ สื่อสารมวลชนกระแสหลักมักติดหล่มอยู่กับ "วารสารศาสตร์สงคราม" (War Journalism) ที่รายงานข่าวเน้นเฉพาะความนองเลือดและความสูญเสียรายวัน ส่งผลให้เกิด "อาณานิคมแห่งความกลัว" และสร้างรอยร้าวลึกซึ้งในมิติความไว้วางใจระหว่างคนไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ในท้องถิ่น พลวัตเหล่านี้เป็นตัวเร่งให้เกิดการแสวงหากระบวนการทัศน์ใหม่ของการสื่อสารนั่นคือ "สื่อสันติภาพ" (Peace Journalism) และ "สื่อภาคประชาชน" ในฐานะเครื่องมือที่พลเรือนมือเปล่าจะใช้ในการต่อรองกับผู้ใช้อำนาจความรุนแรงทุกฝ่าย เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งเชิงบวก (Positive Conflict Transformation) ต่อไป

1. การก่อตัวของสื่อสันติภาพร่วมสมัยและลำดับเหตุการณ์สำคัญ

การก่อตัวของสื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีรากฐานเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับพัฒนาการของภาคประชาสังคมและปัญญาชนในพื้นที่ ซึ่งค่อย ๆ ยกระดับจากกลุ่มเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และสิทธิมนุษยชนในยุคทศวรรษ 2540 มาสู่ขบวนการหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพในยุคปัจจุบัน

(1) "โต๊ะข่าวภาคใต้" (ศูนย์ข่าวอิสรา) และนวัตกรรม "บรรณาธิการคู่" (Dual Editor System)

นับเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปสื่อเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2548 ท่ามกลางวิกฤตความรุนแรงที่รุ่มร้อนด้วยเหตุการณ์ตากใบและกรือเซะ หลังการแต่งตั้ง “คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ” (กอส.) สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคม ได้จัดตั้ง “ศูนย์ข่าวอิศรา” หรือ “ใต้ข่าวภาคใต้” ขึ้นมาเพื่อปฏิรูปการทำงานข่าวแบบกระแสน้ำหลักที่เน้นเพียงความร่ำอาธรรมและขายยอดขาย โดยให้ความสำคัญกับการเสนอข่าววิเคราะห์เจาะลึกที่เข้าใจวิถีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสาเหตุใจกลางของความขัดแย้งในพื้นที่ ตั้งคำถาม “Why” ทำไมจึงเกิดขึ้น มากกว่า “What” เกิดอะไรขึ้น คนเจ็บตายเท่าใด

หมุดหมายที่สำคัญของการปฏิรูปวิชาชีพสื่อครั้งประวัติศาสตร์นี้ คือการใช้ “ระบบบรรณาธิการคู่” (Dual-Editor System) ซึ่งเป็นการจับคู่และทำงานสอดประสานกันระหว่าง:

- **บรรณาธิการในพื้นที่ (Local Editor):** “มุฮัมมัดอายุบ ปาทาน” นักหนังสือพิมพ์อาวุโสผู้กว้างขวาง มีความไหวรู้ทางชาติพันธุ์และสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับผู้คนระดับรากหญ้า กลุ่มนักวิชาการ และแหล่งข่าวทางการเมืองทั้งบนดินและใต้ดิน
- **บรรณาธิการส่วนกลาง (Central Editor):** กลุ่มบรรณาธิการมืออาชีพและนักข่าวจากสำนักข่าวต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ที่สลับผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันลงมาใช้ชีวิตและประจำการในพื้นที่ครั้งละ 1-2 เดือนอย่างต่อเนื่อง

ระบบนี้มีใช้เพียงการบริหารงานบุคคล แต่คือ “กระบวนการเรียนรู้และซ่อมแซมวิชาชีพสื่อครั้งประวัติศาสตร์” กล่าวคือ นักข่าวกระแสน้ำหลักจากส่วนกลางที่เคยรายงานข่าวแบบ “outside-in” (มองเข้าไปจากแว่นของความมั่นคงและศูนย์กลางจากกรุงเทพฯ) ได้เรียนรู้ “ความเปราะบาง ความไหวรู้เชิงวัฒนธรรม และจุดแข็งทางภาษาถิ่น” ผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับนักข่าวในพื้นที่ ส่วนนักข่าวและคนผลิตสื่อท้องถิ่นก็ได้รับการยกระดับ “จริยธรรม ทักษะการสืบสวน สอบสวน การตรวจสอบความจริงอย่างเป็นกลาง และมาตรฐานการเขียนแบบสากล” จาก บก. ส่วนกลาง การประสานงานสองแกนนี้ทำให้ข่าวของศูนย์ข่าวอิศราโดดเด่น เป็นกลาง ได้รับความน่าเชื่อถือสูงจากทั้งฝ่ายรัฐ ความมั่นคง และภาคประชาชนในพื้นที่ และเป็นแบบจำลองสำคัญที่ทลายกำแพงความระแวงระหว่างสื่อภูมิภาคและสื่อส่วนกลางได้สำเร็จเป็นครั้งแรก

(2) จาก “ศูนย์เฝ้าระวังฯ” สู่ “โรงเรียนนักข่าว” และ “สัญญาวันสื่อสันติภาพ”

หลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 พัฒนาการทางวิชาการและการสื่อสารขั้วตัวครั้งสำคัญอีกครั้งในปลายปีเดียวกัน ด้วยการก่อตั้ง “ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้” (Deep South Watch: DSW) ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ความขัดแย้งและจัดทำฐานข้อมูลความรุนแรงเชิงประจักษ์เพื่อเตือนภัยต่อสังคม

ห้วงปี พ.ศ. 2552–2553 ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรระหว่างประเทศอย่างอินเตอร์นิวส์ (Internews) ได้มีการริเริ่ม “ศูนย์ฝึกอบรมผู้ผลิตสื่อ” (Media Training Centre: MTC) เพื่อถ่ายทอดทักษะการสื่อสารด้วยภาพและเสียงให้แก่คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ และเมื่ออินเตอร์นิวส์สิ้นสุดโครงการลง ความต้องการพัฒนาศักยภาพที่ต่อเนื่องได้นำไปสู่การก่อตั้ง “โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้” (Deep South Journalism School: DSJ) ขึ้นภายใต้ร่มเงาของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ เพื่อทำหน้าที่ผลิตผู้สื่อข่าวรุ่นใหม่ พัฒนาสำนักข่าวทางเลือก และสนับสนุนการทำงานของสื่อพลเมืองอย่างมีทิศทาง

และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 พลวัตความร่วมมือเหล่านี้ได้รับการจัดระบบอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการจัดกิจกรรมประจำปี “วันสื่อทางเลือกชายแดนใต้” ซึ่งแปรเปลี่ยนไปสู่ “วันสื่อสันติภาพชายแดนใต้” ในปี พ.ศ. 2557 ภายหลังจาก

ที่มีการลงนามในเอกสาร "ฉันทามติทั่วไปว่าด้วยกระบวนการพูดคุยสันติภาพ" (KL Agreement) เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 การกำหนดให้วันที่ 28 กุมภาพันธ์ของทุกปีเป็นวันสื่อสันติภาพ ถือเป็นสัญลักษณ์ของการปิดหีบหามายกระบวนการสันติภาพปาตานีในพื้นที่สาธารณะและส่งผลต่อแรงบันดาลใจให้แก่คนทำงานสันติภาพรุ่นถัดมา

Timeline: ประวัติศาสตร์สื่อสันติภาพและหลักไมล์ทางประวัติศาสตร์

ปี (พ.ศ.)	เหตุการณ์สำคัญและหลักไมล์ทางประวัติศาสตร์	บริบทการเมือง ความมั่นคง และสังคม ที่ขับเคลื่อนให้เกิดเหตุการณ์
2547	เกิดวิกฤตการณ์ความรุนแรงระลอกใหม่และการปะทะทางอาวุธขนาดใหญ่	นโยบายความมั่นคงที่ผิดพลาดและการประกาศใช้กฎหมายพิเศษอย่างถาวรยับยั้งการศึกษาในพื้นที่
2548	การจัดตั้ง "โต๊ะข่าวภาคใต้" (ศูนย์ข่าวอิศรา) พร้อมระบบ บรรณาธิการคู่	ปฏิกิริยาต่อการรายงานข่าวของสื่อกระแสหลักที่ขาดจริยธรรมและความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น
2549	การก่อตั้ง "ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้" (DSW)	ความจำเป็นในการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์และการสร้างฐานข้อมูลเตือนภัยเชิงนโยบาย
2552	การเปิดตัวข้อเสนอต้องห้ามเรื่อง "นครปาตานี" และกิจกรรม "100 คน 100 คลิป"	ความต้องการลดทอนกำลังความรุนแรงทางอาวุธด้วยการเสนอทางออกทางการเมืองและการปกครองตนเอง
2553	การจัดตั้ง "ศูนย์ฝึกอบรมผู้ผลิตสื่อ" (MTC) และ "โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้" (DSJ)	ช่องว่างด้านเสรีภาพและการขาดทักษะวิชาชีพของคนในพื้นที่ที่ต้องการบอกเล่าเรื่องราวมุมมองของตนเอง
2554	การจัดงาน "วันสื่อทางเลือกชายแดนใต้" ครั้งที่ 1	ความตื่นตัวของสื่อใหม่ (Web 2.0) และความพยายามสถาปนาตัวตนสื่อภาคประชาชนสู่เวทีเคลื่อนไหวทางสังคม
2555	การบรรยายสาธารณะเรื่องพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์ มาสในงานวันสื่อทางเลือก ครั้งที่ 2	การเข้ามาให้ความรู้เชิงโครงสร้างโดย ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส และการริเริ่มวง IPP (Insider Peace Building Platform)
2555	การจัดมหกรรม "กระบวนการสร้างสันติภาพปาตานีในบริบทอาเซียน" (PPP)	การประกาศ "นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555-2557" ที่ยอมรับการพูดคุยสันติวิธี
2556	การลงนามริเริ่มกระบวนการพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการ (KL Agreement - 28 กุมภาพันธ์)	การเปลี่ยนผ่านเชิงนโยบายในรัฐบาลพลเรือนและการยอมรับบทบาทของมาเลเซียเป็นผู้อำนวยความสะดวก
2556	การจับกุม "มุฮัมมัดอัณวัร หะยีเต๊ะ" (อันวาร์ กลุ่มบุหหารายา)	ท่าทีของรัฐบาลไทยที่ยังคงมีความหวาดระแวงต่อนักกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการจำกัดสิทธิการเคลื่อนไหว
2556	สถานีวิทยุมีเดียสลัตตันสัมภาษณ์พิเศษแกนนำบีอาร์เอ็น อูสตาซฮัสซัน ตอยิบ (สิงหาคม)	ภาวะชะงักงันของการพูดคุยและข่าวลือลัทธิเต๊ะเจรจา ทำให้สื่อภาคประชาชนทำหน้าที่ทำลายการผูกขาดข้อมูลจากส่วนกลาง
2557	การยกระดับกิจกรรมประจำปีสู่ "วันสื่อสันติภาพชายแดนใต้" และ "สมัชชาสันติภาพ"	ความมุ่งมั่นในการรักษาโมเมนตัมทางการเมืองของข้อตกลงพูดคุยสันติภาพและส่งเสริมบทบาทผู้เล่นแทรกซ์ที่สอง
2558	แคมเปญ วิทยุมลายูเพื่อสันติภาพ: รอมฎอนแห่งการใคร่ครวญ	ภาวะควบคุมเสรีภาพสื่อโดย คสช. กระตุ้นให้นักจัดรายการวิทยุท้องถิ่นก้าวข้ามเส้นแบ่งเขตความมั่นคงมาทำงานร่วมกัน
2559	คณะทำงานวาระผู้หญิงฯ (PAOW) ผลักดันข้อเสนอ "พื้นที่สาธารณะปลอดภัย"	เหตุระเบิดและสถานการณ์รุนแรงในพื้นที่สาธารณะกระตุ้นให้ผู้หญิงและพลเรือนเรียกร้องการปกป้องจากคู่ขัดแย้ง
2560	การกระจายงบประมาณ 50 ล้านบาทของ คอ.บต./กอ.รมน. และความขัดแย้งภายใน DSW	นโยบายดึงตัวแสดงภาคประชาสังคมเข้าสู่ระบบโครงสร้างความมั่นคงของรัฐบาล คสช. และการหดตัวของแหล่งทุนต่างประเทศ

2. การทำงานร่วมกันระหว่างสื่อแนวตั้งและสื่อแนวนอนในการกำหนดวาระทางสังคม

การผลักดันประเด็นทางการเมืองที่ละเอียดอ่อนและสับสน เช่น "เอกราช" (Independence), "การแบ่งแยกดินแดน" (Separatism) หรือรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นพิเศษอย่าง "เขตปกครองตนเอง" (Autonomy) และ "เขตปกครองพิเศษ" ให้กลายเป็นบทสนทนาปกติ (Normalization) ในสังคมไทย เป็นนวัตกรรมเชิงโครงสร้างที่อาศัยพลวัตการประสานพลังระหว่างระบบนิเวศสื่อสารแบบแนวตั้ง สื่อแนวนอน และเครือข่ายวิชาการอย่างเป็นระบบ

(1) พลวัตคุณค่าและความหมายของสื่อสองแกน

- **สื่อแนวตั้ง (Vertical/Mainstream Axis):** มีคุณค่าในมิติมหาชนและการเผยแพร่ในวงกว้าง (Broadcasting Code) สื่อประเภทนี้มีอำนาจในการส่งสาส์นไปสู่ประชาชนทั่วประเทศและผู้กำหนดนโยบายระดับสูงของรัฐ แต่ตกอยู่ภายใต้ระบบควบคุมความคิดแบบรวมศูนย์ที่กรุงเทพฯ (Bangkok-Centric Mindset) ซึ่งมักสมทวนแนวคิดความมั่นคงแบบรัฐชาติเดี่ยวและความหวาดกลัวต่อคำว่าการกระจายอำนาจขนาดใหญ่
- **สื่อแนวนอน (Horizontal/Alternative Axis):** มีคุณค่าในมิติจุดยืน ความใกล้ชิดกับข้อเท็จจริง และความเข้าใจอัตลักษณ์ของท้องถิ่น (Narrowcasting Code/Restricted Code) สื่อประเภทนี้ เช่น สำนักข่าวทางเลือกและวิทยุชุมชน เป็นปากเสียงของชุมชนมลายูมุสลิมและพลเรือนชายขอบที่ถูกปิดกั้นจากสื่อกระแสหลัก สื่อแนวนอนไม่มีเป้าหมายแสวงหากำไรและความยืดหยุ่นสูงในการทำทนายาทกรรมความมั่นคงของรัฐ แต่ขาดทรัพยากรและอำนาจทางการเมืองในการขับเคลื่อนสู่ระดับนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

การนำกรอบคิดเรื่อง "ระบอบแห่งภววิสัย" (Objectivity Regime) ของโรเบิร์ต แฮกเก็ตต์ (Robert A. Hackett) มาจับ จะพบว่าสื่อมวลชนส่วนใหญ่มีกริยาระยะห่างจากความขัดแย้งแบบ "คนนอก" (Outsider) เพื่อแสดงความเป็นกลางตามชนบ แต่กลับทำให้มองข้ามผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อผู้คนในพื้นที่ ในขณะที่สื่อภาคประชาชนในพื้นที่ซึ่งฝังตัวอยู่ในความขัดแย้งกลับมีความไวรู้ต่อความขัดแย้ง (Conflict Sensitivity) สูงกว่า เนื่องจากตระหนักดีว่าตนเองเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงที่จะได้รับผลกระทบจากข้อมูลข่าวสาร

(2) โมเดลการประสานพลังร่วมกับเครือข่ายวิชาการ

จากการถอดบทเรียนเวทีวิชาการสาธารณะเรื่อง “นครปัตตานีภายใต้รัฐธรรมนูญไทย: ความฝันหรือความจริง?” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการบูรณาการสื่อสองแกนนี้อย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการทำงานเริ่มจากการที่เครือข่ายปัญญาชนมุสลิม ภาคประชาสังคม และศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ร่วมมือกันสร้างองค์ความรู้ทางเลือกและการทบทวนบทเรียนรูปแบบการปกครองพิเศษจากนานาประเทศ เพื่อเตรียมฐานความรู้ทางวิชาการและลดความตื่นตระหนกของฝ่ายความมั่นคง จากนั้นจึงยกระดับไปสู่ปฏิบัติการสื่อสารร่วมกันโดยแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างสอดคล้องประสาน:

1. **การสื่อสารแนวราบ:** สื่อพลเมืองและนักข่าวพลเมืองลงพื้นที่รวบรวมความคิดเห็นของชาวบ้านผ่านแคมเปญวิดีโอ "ร้อยคนร้อยคลิป: การเมืองการปกครองชายแดนใต้ที่ควรจะเป็น" เพื่อยืนยันว่าความต้องการกระจายอำนาจนั้นมาจากความปรารถนาของประชาชนฐานรากจริง ๆ ข้อมูลเหล่านี้ถูกแปลเป็น

ภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ศูนย์เฝ้าระวังฯ และส่งสัญญาณต่อไปยังสำนักข่าว
อามาน กลุ่มบุหรารายา และกลุ่มพีซีมีเดีย

2. **การสื่อสารแนวตั้ง:** การถ่ายทอดสดออนไลน์ทางเว็บไซต์ (Livestream) (ในยุคที่ยังไม่มี Facebook Live) เชื่อมต่อเข้ากับเครือข่ายสื่อแนวตั้งอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผ่านความร่วมมือของ "สำนัก
เครือข่ายสื่อพลเมือง" และผู้สื่อข่าวอาวุโสที่เกาะติดสถานการณ์ความมั่นคง

ความเข้มแข็งของการสื่อสารแนวราบนี้ได้ดึงดูดให้สื่อแนวตั้งและสื่อสารสาธารณะอย่าง Thai PBS นำประเด็นข้อ
เสนอต้องห้ามเหล่านี้ไปขยายผลและเปิดพื้นที่พูดคุยผ่านรายการข่าวระดับประเทศ เช่น รายการ "วาระประเทศไทย"
และ "เปลี่ยนประเทศไทย" อย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การทบทวนมายาคติเรื่องความมั่นคงของรัฐและเปิดขอบเขต
จินตนาการทางการเมืองในการอยู่ร่วมกันภายใต้รัฐธรรมนูญไทยได้สำเร็จ

การบูรณาการดังกล่าวทำให้ประเด็นเรื่อง "นครปัตตานี" หรือ "เขตปกครองตนเอง" (Autonomy) ซึ่งครั้งหนึ่ง
เคยถูกมองว่าเป็นประเด็นผิดกฎหมายและคุกคามต่อเอกภาพของชาติ ได้รับการจัดที่ทางใหม่ให้กลายเป็น "บท
สนทนาสาธารณะที่มีเหตุผลทางวิชาการรองรับ" และเป็นทางออกทางการเมืองที่เป็นไปได้จริงภายใต้รัฐธรรมนูญไทย
ปฏิบัติการนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง "นิเวศวิทยาข่าวสาร" (The News Ecology) ของพรชาสิริ กุหลาบ ที่ระบุ
ว่าการสร้างทางเลือกที่หลากหลายในระบบนิเวศข้อมูลจะช่วยค้ำจุนความคิดความเชื่อหลักที่ครอบงำสังคม
(Hegemonic Belief) และสร้างกระแสข้อมูลย้อนกลับ (Counter-flow of Information) เพื่อขับเคลื่อนวาระทาง
สังคมจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบนได้อย่างสร้างสรรค์

3. พลวัตสื่อทางเลือกปาตานี: สื่อสารเชิงอัตลักษณ์ มลทินความมั่นคง และคลื่นลูกใหม่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ถือเป็นภูมิทัศน์ที่สร้างสื่อทางเลือกและนิเวศมีเดียมากที่สุดในประเทศไทย เนื่องจาก
ความไม่สมดุลของข้อมูลข่าวสารและความล้มเหลวของสื่อกระแสหลักในการอธิบายมิติเชิงโครงสร้างของปัญหา

(1) การสื่อสารแบบ "Inside-out" เชนิพหุกับ "Outside-in"

กระบวนการนำเสนอข่าวของสื่อส่วนกลาง (Outside-in) มักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการรายงานเพียง
อาการของปัญหา (Symptom of the Conflict) เช่น ข่าวการลอบยิงและวางระเบิด โดยใช้วาทกรรมของรัฐฝ่ายเดียว
ในการตัดสินข้อเท็จจริง ขณะที่ชาวบ้านและสื่อทางเลือกในพื้นที่ที่มีความต้องการสื่อสารเรื่องราวจากจุดยืนและมุมมอง
ของตนเอง (Inside-out) ดังนั้น การเกิดขึ้นของสื่อทางเลือกในยุคแรกดำเนินไปคู่ขนานกับการก่อตั้งโต๊ะข่าวภาคใต้
ของศูนย์ข่าวอิสรา สำนักข่าวต่างๆ ได้รับการก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นกระบอกเสียงทางวัฒนธรรมและ
ความยุติธรรม:

- **สำนักข่าวอามาน (Aman News):** มีจุดกำเนิดมาจากความพยายามร่วมมือกันของกลุ่มภาคประชา
สังคม 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชวารอปัตตานี กลุ่ม Peace Media กลุ่มผู้หญิงเพื่อสันติภาพ และกลุ่มบุหรารายา
โดยในระยะแรกได้รับการหนุนเสริมจากนักข่าวมืออาชีพส่วนกลางในการวางรากฐานและเริ่มต้นใช้
เว็บไซต์ www.voicepeace.org ก่อนจะพัฒนาและเปลี่ยนผ่านเป็นเว็บไซต์ www.amannews.org
ในปี พ.ศ. 2550 เพื่อทำหน้าที่สื่อสารสันติภาพและเสนอข้อมูลที่ไม่ถูกบิดเบือนจากบรรณาธิการกระแส
หลัก

- **สำนักสื่อบุหงารายา (Bungaraya News):** สื่อหัวก้าวหน้าที่พยายามทำหน้าที่กอบกู้และฟื้นฟูการทำหนังสือพิมพ์ภาษามลายูอักษรยาวีและพอนต์มลายูในพื้นที่ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงแค่การทำสื่อรายงานข่าวทั่วไป แต่เป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อรักษารากเหง้าทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และศาสนาให้พ้นจากการถูกกลืนกลายโดยอำนาจส่วนกลาง
- **กลุ่มพีซีมีเดีย (Southern Peace Media):** กลุ่มสื่อพลเมืองรุ่นแรกๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือปลดปล่อยเสียงของผู้ที่ไม่เคยถูกรับฟังออกไปสู่สังคมภายนอก และพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชาวบ้านและสื่อมวลชนกระแสหลัก

(2) พัฒนาการขับเคลื่อนเชิงลึกของ "ปาตานีฟอรัม" (Patani Forum)

ท่ามกลางคลื่นสื่อทางเลือกที่มุ่งรายงานข่าวประจำวัน ยังมีพื้นที่ทางปัญญาอย่าง "ปาตานีฟอรัม" (Patani Forum) ที่ก่อตั้งขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 โดย ผศ.เอกรินทร์ ต่วนศิริ อดีตแกนนำนักศึกษา ร่วมกับ ดอน ปาทาน อดีตผู้สื่อข่าวผู้เชี่ยวชาญด้านความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวของชนกลุ่มน้อยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

- **การปฏิรูปมุมมองความขัดแย้งด้วยงานวิเคราะห์ลึก (Deep Analysis):** ปาตานีฟอรัมไม่เล่นเกมตามกระแสข่าวรายวัน แต่เลือกผลิตรายงานเชิงคุณภาพ บรรยายการวิจัยเชิงลึก และจัดพิมพ์หนังสือรวมบทความสองภาษา (ไทย-อังกฤษ) เพื่อสร้างความเข้าใจประเด็นความเปราะบาง เช่น ประสบการณ์ของชนกลุ่มน้อยชาวพุทธในหมู่บ้านมุสลิม, ความรู้สึกกลัวมุสลิม (Islamophobia) ในสังคมไทย, และการละเมิดสิทธิมนุษยชนเชิงระบบ นอกจากนี้ ยังสร้างนวัตกรรมนโยบายการสื่อสารด้วยการรวบรวมความคิดเห็นจัดทำ "รายงานข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะการสื่อสารเพื่อหนุนเสริมสันติภาพ" พ.ศ. 2557 และรายงานการศึกษาชิ้นสำคัญเรื่อง "สัญญาณความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย" (Understanding Anti-Islam Sentiment in Thailand) พ.ศ. 2561 เพื่อทลายอคติทางศาสนาและสร้างพหุวัฒนธรรมข้ามภูมิภาค
- **พื้นที่ปลอดภัยทางปัญญาผ่าน "Patani Cafe":** การบุกเบิกกิจกรรม "Patani Cafe" หรือวงร้านกาแฟเสวนาทางปัญญา ที่สร้างเวทีทลายพรมแดนความคิดระหว่างเยาวชน นักจัดรายการวิทยุ ทหาร ข้าราชการ และตัวแทนภาคประชาสังคม ให้สามารถปะทะสังสรรค์แนวคิดเรื่องสิทธิกำหนดใจตนเอง (Right to Self-Determination) ภายใต้บรรยากาศที่ไม่เป็นทางการแต่เข้มข้นเชิงทฤษฎี โดยประกาศตนให้เป็น "พื้นที่ของการตื่นรู้" ที่มุ่งเน้นการแสวงหาทางออกไปสู่สันติภาพเชิงบวก

(3) บุหงารายาและการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์: คติประวัติศาสตร์ของ "มูฮัมหมัดอันวาร หะยีเต๊ะ"

หนึ่งในรูปแบบต่อสู้เชิงอัตลักษณ์มลายูที่ก้าวหน้าที่สุดคือ "สำนักสื่อบุหงารายา" ซึ่งพยายามรื้อฟื้นการทำพอนต์ภาษามลายูอักษรยาวีและการผลิตหนังสือพิมพ์ภาษามลายูในชีวิตประจำวันเพื่อพิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ทว่า ความท้าทายสูงสุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 หลังจากที่มีการลงนามในข้อตกลงริเริ่มพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการได้ไม่นาน ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาจำคุก "มูฮัมหมัดอันวาร หะยีเต๊ะ" (อันวาร) อดีตคนทำงานสื่อและนักกิจกรรมกลุ่มบุหงารายา เป็นเวลา 12 ปีในข้อหาอั้งยี่ ช่องโจร (ตามมาตรา 116) โดยรัฐระบุว่าเขามีความเชื่อมโยงกับขบวนการบิอาร์เอ็น

คติของอันวารส่งผลสะท้อนอย่างรุนแรงต่อความเชื่อมั่นของนักกิจกรรมและผู้ผลิตสื่อในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาการรวมตัวกันของเครือข่ายสื่อทางเลือก ภาคประชาสังคม และสมาคมวิชาชีพสื่อมวลชนทั่วประเทศเพื่อเรียกร้อง

ร้องความยุติธรรมและเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ภายหลังจากถูกคุมขัง อันวารได้รับการยกย่องในฐานะนักโทษทางความคิดและอุดมการณ์ และได้รับการอภัยโทษปล่อยตัวในเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 หลังจากได้รับอิสรภาพ อันวารได้กลับมาขับเคลื่อนงานพัฒนาศักยภาพสื่อทางเลือกอีกครั้งในบทบาทบรรณาธิการของสำนักสื่อ "The Motive"

(4) สื่อทางเลือกคลื่นลูกใหม่และการคุกคามด้วยกฎหมายพิเศษ

ความยืดหยุ่นของสถานการณ์ความรุนแรงและการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ส่งผลให้เกิดภาวะซบเซาทางเศรษฐกิจและเสรีภาพของภาคประชาสังคมในพื้นที่ อย่างไรก็ตามช่องว่างทางความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นดินแดนเกิดใหม่ของสื่อทางเลือกคลื่นลูกใหม่ที่ขับเคลื่อนโดยอดีตแกนนำนักศึกษาปึกกิจกรรมของ "สหพันธ์นิสิตนักศึกษานักเรียนและเยาวชนปาตานี" (PerMAS) กลุ่มคนหนุ่มสาวเหล่านี้นำทักษะการณรงค์ทางการเมืองมาเชื่อมประสานเข้ากับสื่อใหม่เพื่อผลิตสื่อเชิงอัตลักษณ์และประเด็นเชิงรุก เช่น:

- **Wartani (วาร์ตานี):** สื่อที่เกาะติดพื้นที่เพื่อรายงานข้อมูลการซ้อมทรมาน การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการบังคับใช้กฎหมายพิเศษอย่างทันทั่วทั้ง
- **The Motive (เดอะ โมทีฟ):** สื่อที่มุ่งเน้นการจัดเสวนาและอภิปรายทิศทางภาพอนาคตปาตานี/ชายแดนใต้
- **The Pen (เดอะ เพน):** สื่อที่สร้างสรรค์งานเขียนเชิงทัศนะ บทวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์มาตรการความมั่นคงของรัฐ

เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลที่แหลมคมและสวนทางกับรายงานทางการของรัฐ สื่อคลื่นลูกใหม่เหล่านี้จึงตกเป็นเป้าหมายการจับตาและเพ่งเล็งระดับสูงจากหน่วยงานความมั่นคง พวกเขาถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนการปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมมลายู และมักถูกดำเนินคดีอาญาผ่านกระบวนการยุติธรรมในข้อหาละเมิดความมั่นคงและการฟ้องปิดปาก (SLAPPS) ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนขีดความสามารถของสื่อภาคประชาชนในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

(5) พลวัตของสื่อภาษามลายู: การต่อสู้ผ่านหนังสือพิมพ์ "ซินารัน" และเครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาคภาษามลายู

ประเด็นที่แหลมคมที่สุดในการสถาปนาอัตลักษณ์และทางเลือกในการสื่อสารของคนปาตานี คือการรื้อฟื้นและฟื้นฟูการใช้ "ภาษามลายู" ในพื้นที่สื่อมวลชน ซึ่งในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยมีหุ้มนโยบายการต่อสู้ที่สำคัญสองประการ:

- (1) **หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ "ซินารัน" (Sinaran):** ถือกำเนิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2555–2556 ภายใต้อาณัติของ "โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้" (Deep South Journalism School: DSJ) ของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ร่วมกับสำนักข่าวประชาไท และกลุ่มภาคประชาสังคมในพื้นที่ เช่น กลุ่มบุหรารายาและวิทยาลัยประชาชน โครงการนี้มี "มูฮัมหมัด ดือราแม" เป็นหัวหน้าโครงการและหัวเรือใหญ่ โดย "ซินารัน" (ซึ่งแปลว่า "แสงสว่าง") ถือเป็นหนังสือพิมพ์ภาษามลายูอักษรยาวีฉบับแรกในรอบกว่า 20 ปี นับตั้งแต่การล่มสลายของนิตยสาร Azan และหนังสือพิมพ์ Fajar ในอดีต

เป้าหมายสูงสุดของซินารันและ DSJ คือการฝึกอบรมเยาวชนและนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามให้มีความรู้วารสารศาสตร์ สามารถเขียนและรายงานข่าวได้ทั้งภาษาไทยและมลายูอักษรยาวี และส่ง

ต่อข่าวสารไปยังเครือข่ายต่างๆ ทัวพื้นที่ ปฏิบัติการนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งในการรื้อถอนมายาคติของสังคมไทยที่มักมองภาษามลายูด้วยความหวาดระแวง และเปลี่ยนภาษามลายูจากเดิมที่มักถูกรัฐมองว่าเป็น "ภาษาแห่งความมั่นคง/ภาษาของผู้ก่อการร้าย" ให้กลับกลายเป็น "ภาษาแห่งการสร้างใจและความเข้าใจและสันติภาพ"

- (II) **เครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาษามลายูชายแดนใต้:** วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่มีอิทธิพลสูงที่สุดในการเข้าถึงคนส่วนใหญ่ในสามจังหวัดภาคใต้ในระดับชีวิตประจำวัน เครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาษามลายูจึงทำหน้าที่เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมวัฒนธรรมและข่าวสารจากจุดยืนของคนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เครือข่ายนี้เผชิญวิกฤตครั้งใหญ่หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 เมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีคำสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่ (ตามประกาศ คสช. ฉบับที่ 15/2557 และอื่นๆ) ส่งผลให้วิทยุภาษามลายูต้องยุติการออกอากาศและเกิดสูญญากาศการสื่อสารของคนรากหญ้า

ทว่า เพื่อตอบโต้สภาวะปิดกั้นดังกล่าว เครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาษามลายูได้รวมตัวเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์และวิชาการจัดงานรณรงค์ เช่น "สันติรอมฎอนแห่งการไคร้ครวญ" ณ วิทยาลัยอิสลามศึกษา ม.อ.ปัตตานี ในปี พ.ศ. 2558 เพื่อเรียกร้องพื้นที่การสื่อสารปลอดภัยและสถาปนากลไกการใช้เสียงวิทยุภาคภาษาถิ่นในการทำกระบวนการเสวนาระหว่างเจ้าหน้าที่ความมั่นคง ทหาร และประชาชนต่อไป

4. เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม (Civic Women): พลั้งแห่งเรื่องเล่าเพื่อการเยียวยาและสานเสวนา

ท่ามกลางพื้นที่ความขัดแย้งที่หนาแน่นด้วยอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และแนวคิดทางทหาร การขับเคลื่อนของ **เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (Civic Women)** ถือเป็นต้นแบบของการทำหน้าที่ "สื่อทางเลือกกึ่งเยียวยา" ที่ให้ความสำคัญกับชะตากรรมของสตรีและเด็กผู้สูญเสีย

- (1) **การเปลี่ยนผ่านสถานภาพทางอำนาจ:** จาก "ผู้รับสาร/เหยื่อ" สู่ "ผู้เขียนความจริง" (Victim to Victor/Sender)

กระบวนการทำงานผลิตและเผยแพร่หนังสือชุดประวัติศาสตร์ 3 เล่ม ได้แก่ "เสียงของความหวัง" (2555), "หลังรอยยิ้ม" (2560) , และ "In Search of Justice in Thailand's Deep South" (2022) ถือเป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการทัศน์และยุทธศาสตร์การสื่อสารที่ทรงพลังที่สุดชิ้นหนึ่งในระบบนิเวศสื่อสารปาตานี และการปฏิวัติโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจในการสื่อสาร (Communication Power Relations) อย่างถึงรากถึงโคน:

- **การทลายกรอบวาทศาสตร์สงคราม:** สื่อกระแสหลักมักมองผู้ได้รับผลกระทบเป็นเพียง "เหยื่อไร้หน้า" (Faceless Victims) หรือเป็นเพียงตัวเลขสถิติความสูญเสียประกอบข่าวความรุนแรงรายวัน แต่หนังสือชุดนี้ได้มอบ "น้ำเสียงและใบหน้า" (Voice and Face) คืนให้แก่ผู้หญิงและพลเรือนชายขอบ
- **การทวงคืนสิทธิการอธิบายความจริง (Reclaiming the Narrative):** ผู้หญิงที่เคยถูกมองว่าเป็นกลุ่มประชากรที่เปราะบางและตั้งรับต่อสถานการณ์ ได้ผ่านกระบวนการเสริมพลัง (Empowerment) แปรรูปตนเองมาสู่การเป็น "ผู้ส่งสารเชิงรุก" (Active Sender/Agents of Change) วิฑิตินบ โกมลนิมิ บรรณาธิการหนังสือ ระบุว่ากระบวนการเขียนเรื่องเล่าของหนังสือแต่ละเล่มใช้เวลาทำเกือบ 2 ปี มีการร่างและส่งอ่านปรับแก้ไปมาระหว่างกองบรรณาธิการกับเจ้าของเรื่อง ซึ่งกระบวนการนี้ทำหน้าที่เสมือน "การเขียนเพื่อเยียวยาจิตวิญญาณ" (Writing as Healing) ช่วยให้พวกเขากลับมาพบกับความเจ็บปวด ปลดปล่อยความอัดอั้น และลุกขึ้นมาทวงถามความเป็นธรรมด้วยตนเอง

(2) สือเล่าเรื่องของผู้หญิง (Civic Women): นวัตกรรมการเยียวยา สานเสวนา และสิทธิมนุษยชนสองภาษา

ในท่ามกลางสนามของความขัดแย้ง, วาทกรรมหลักถูกกำหนดโดยผู้ถืออาวุธสงคราม เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (Civic Women) ได้สร้างสรรค์นวัตกรรมการสื่อสารเชิงทางเลือกที่ทรงพลังในการท้าทายกรอบคิดเรื่องความมั่นคงกระแสหลัก ผ่านการผลิตชุดสิ่งพิมพ์เรื่องเล่าที่มีชีวิต 3 เล่มสำคัญ ได้แก่:

1. "เสียงของความหวัง: เรื่องเล่าของผู้หญิงเพื่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้" (พ.ศ. 2555): รวบรวมเรื่องเล่าที่กลั่นมาจากชีวิตจริงของผู้หญิงผู้สูญเสีย
2. "หลังรอยยิ้ม: เรื่องเล่าเพื่อพลิกฟื้นตัวตนและชุมชนชายแดนใต้" (พ.ศ. 2560): เรื่องเล่าเชิงรุกที่ขยับประเด็นผลกระทบจากระดับบุคคลไปสู่การฟื้นฟูจิตวิญญาณของชุมชน
3. "In Search of Justice in Thailand's Deep South: Malay Muslim and Thai Buddhist Women's Narratives" (พ.ศ. 2565): การแปลและจัดทำหนังสือเป็นฉบับภาษาอังกฤษ รวบรวมเรื่องราว 20 เรื่อง (มุสลิม 15 เรื่อง พุทธ 5 เรื่อง; เขียนโดยผู้หญิง 17 คนและผู้ชาย 3 คน) โดยความร่วมมือของ โซรยา จามจุรี, ฮารา ซินทาโร่ นักแปลอิสระ และ ศ.ดร.จอห์น คลิฟฟอร์ด โฮลท์ แห่งมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย

ชุดหนังสือเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่บันทึกประวัติศาสตร์ความเจ็บปวดเท่านั้น หากแต่เป็นปฏิบัติการสื่อสารเพื่อ "แสวงหาความจริงและความยุติธรรมทางเลือก" (Alternative Truth seeking) ที่นำเสนอหน้าตาและเสียงร้องไห้ของผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกข่มขู่ ระเบิด และการซ้อมทรมานหรือคุมขังโดยอำนาจทหารและกฎหมายพิเศษ

เครือข่ายผู้หญิงได้แปรสภาพเรื่องเล่าในหนังสือเหล่านี้ให้กลายเป็นเครื่องมือในการทำกระบวนการ "สานเสวนา" (Dialogue) ในระดับพื้นที่ขัดแย้งรุนแรงหรือพื้นที่สีแดง เช่น หมู่บ้านกูจิงลือปะ จากกรณีครูหญิง กัมปงมูล โดยการใช้ถ้อยคำจากหนังสือเพื่อปลดล็อกความกลัวและความหวาดระแวงในจิตใจของชาวบ้าน กระบวนการนี้ช่วยเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์และความสมานฉันท์ระหว่างชุมชนไทยพุทธและชุมชนมลายูมุสลิมที่เคยร้าวฉานจากการใช้วิธีคิดแบ่งแยกประเภท

นอกจากนี้ การจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือสองภาษาและภาษาอังกฤษทำให้ประชาคมโลกได้รับรู้ความจริง เป็นการส่งผ่านเสียงของเหยื่อความรุนแรงและสิทธิมนุษยชนที่กำลังถูกคุกคามในปาตานีเข้าสู่ปริมณฑลสากล ซึ่งช่วยสร้างน้ำหนักและการคุ้มครองทางสิทธิมนุษยชนให้แก่คนในพื้นที่ทางอ้อม

(3) "เรื่องเล่า" ในฐานะเครื่องมือทรงพลังของ "กระบวนการสานเสวนา" (Dialogue) ในพื้นที่สีแดง

ยุทธศาสตร์ที่แหลมคมที่สุดของ Civic Women คือการไม่หยุดตัวเองไว้แค่การเป็น "สิ่งพิมพ์" แต่ได้แปรสภาพหนังสือเหล่านี้ให้กลายเป็น "วัตถุทางสุนทรียศาสตร์เพื่อการสานเสวนา" (Aesthetic Tools for Dialogue) ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งรุนแรงสูง (พื้นที่สีแดง) :

- กระบวนการละลายอดีตในพื้นที่แดง (เช่น กรณีครูหญิง กัมปงมูล บ้านกูจิงลือปะ อ.ระแงง จ.นราธิวาส): เครือข่ายผู้หญิงฯ ได้นำเรื่องเล่าในหนังสือไปเปิดอ่านและแลกเปลี่ยนความรู้สึกในวงสานเสวนาระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิม ความเจ็บปวดที่ถูกสื่อสารผ่านรหัสภาษาธรรมชาติของเพศ

สภาพ (ที่ไม่เน้นการเมืองอาวุธ แต่เน้นความรักต่อครอบครัว) สามารถสร้าง "ความเห็นอกเห็นใจร่วมกัน" และทำลายกำแพงความระแวงระหว่างศาสนิกที่รัฐทหารเคยสร้างไว้ลงได้อย่างน่าอัศจรรย์

- การดึง "กอ.รมน. / รัฐ" เข้ามาร่วมรับฟังลึกซึ้ง (Deep Listening): ในหลายเวที Civic Women ได้เชิญตัวแทนฝ่ายความมั่นคงระดับสูง เช่น พลตรีชวลิต เรือนแจ้ง (ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและสิทธิมนุษยชน กอ.รมน.ภาค 4 สน. ในขณะนั้น) มาร่วมนั่งในวงสนทนา "หลังรอยยิ้ม" การใช้เรื่องเล่าจากหนังสือเป็นสื่อกลางทำให้ทหารยอมรับความผิดพลาดของการใช้อำนาจปราบปราม และเป็นการ "กดดันเชิงศีลธรรม" ต่อผู้ถืออาวุธให้ตระหนักถึงผลกระทบต่อพลเรือน นำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายพื้นที่สาธารณะปลอดภัย อย่างเป็นรูปธรรมในเวลาต่อมา

การเคลื่อนไหวผ่านหนังสือทั้ง 3 เล่มของ Civic Women สะท้อนให้เห็นว่า "สื่อสันติภาพที่แท้จริง" ไม่ใช่สื่อที่เสนอเพียงสารคดีโลกสวย แต่คือสื่อที่กล้าก้าวเข้าไปแสวงหาข้อเท็จจริงในระนาบที่รวดเร็วที่สุดของมนุษย์ แล้วแปรเปลี่ยนความเจ็บปวดนั้นให้เป็น "พลังทางวิชาการและศีลธรรม" ที่สากลยอมรับ เรื่องเล่าเหล่านี้จึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่บันทึกอดีต แต่กำลังชักชวนอนาคตที่คนต่างศาสนิกและต่างอุดมการณ์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

5. การฟื้นคืนประวัติศาสตร์ "คลื่นวิทยุชุมชน" และ "เครือข่ายช่างภาพสันติภาพ"

หากต้องบันทึกสื่อสันติภาพร่วมสมัยชายแดนใต้/ปาตานี ยังต้องกล่าวถึงตัวแสดง 2 ส่วนที่ทำหน้าที่เป็นดัง "สะพานเชื่อมสันติภาพ" และ "ภาพแทนชีวิตไร้คำพูด" ซึ่งต้องปักหมุดไว้ในประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน

(1) เครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาคภาษาชามลายู: "แคมเปญแห่งการใคร่ครวญ"

วิทยุชุมชนและคลื่นวิทยุภาษาชามลายูถือเป็น "เส้นเลือดฝอย" ของระบบนิเวศสื่อสารปาตานี ท้องถิ่นปาตานี มีนักจัดรายการวิทยุ (DJ) ชามลายูชุมชนหลายร้อยคนที่มีผู้ฟังอย่างเหนียวแน่น แต่ละคนทำหน้าที่เชื่อมต่อสังคมในสถานะสงคราม แต่ข้อจำกัดอันแสนรัดตัวได้เกิดขึ้นหลังจากการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 เมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีคำสั่งเข้มข้นให้ควบคุมสถานีวิทยุชุมชนทั้งหมดในฐานะภัยต่อความมั่นคง

ทว่า ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2558 เครือข่ายนักจัดรายการวิทยุภาคภาษาชามลายูชายแดนใต้ นำโดยสถานีวิทยุ "มีเดียสลตัน" ร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่นและเครือข่ายนักส่งเสริมกระบวนการสันติภาพ ได้ก่อการเคลื่อนไหวสำคัญภายใต้ชื่อแคมเปญ "รอมฎอนแห่งการใคร่ครวญ" (Ramadhan for Contemplation)

- การเชื่อมคลื่นสัญญาณหลายการปิดกั้น: เครือข่ายดีเจมลายูกว่า 40 สถานี ตัดสินใจก้าวข้ามความหวาดกลัวคำสั่ง คสช. ดำเนินการออกอากาศส่งสัญญาณเชื่อมต่อข้อมูลข้ามเครือข่าย เพื่อรณรงค์ให้เดือนรอมฎอนเป็นเดือนแห่งความร่วมมือในการละเว้นความรุนแรง
- การปฏิรูปสัญญาณทางศาสนา: เครือข่ายวิทยุได้เชิญผู้นำศาสนารวมถึงบุคคลในขบวนการเคลื่อนไหวฯ มากล่าวเน้นย้ำถึงแนวคิด "สุนทรียศาสตร์และจิตวิญญาณแห่งการยุติความโกรธแค้นในอิสลาม" คลื่นเสียงภาษาชามลายูนี้ได้เปลี่ยนน้ำเสียงและบรรยากาศในหมู่บ้านชนบทจากอาการตื่นตระหนกรายวันมาสู่การสะท้อนย้อนคิดและเกิดแรงกดดันทางสังคมแก่ผู้ถืออาวุธทุกฝ่ายให้หยุดการเช่นฆ่าในช่วงเวลาอันศักดิ์สิทธิ์

(2) เครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ (DSP)

บทบาทของ เครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ (Deep South Photographers: DSP) ในฐานะ "ผู้เปลี่ยนผ่านวาทกรรมด้วยภาพถ่าย" (Visual Discourse Transformer) ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งยืดเยื้อปาตานี/ชายแดนใต้ สามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดวารสารศาสตร์สันติภาพ (Peace Journalism) และทฤษฎีปฏิบัติการทางสัญญะ (Semiotic Action) ได้อย่างลุ่มลึกดังนี้

• การเกิดขึ้นและการปฏิรูปกระบวนทัศน์ทางทัศนศิลป์ (Visual Paradigm Shift)

การจัดตั้งเครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ (DSP) เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (DSW) และมูลนิธิซาคาวะ (Sasakawa Peace Foundation) โดยมีการจัดตั้ง **"กองทุนช่างภาพข่าวอาสาชายแดนใต้" (Deep South Photojournalism Fund: DSPF)** เพื่อสนับสนุนทรัพยากรให้แก่ช่างภาพอาสาสมัครในพื้นที่

ก่อนการก่อตัวของเครือข่าย DSP ภูมิทัศน์ข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ถูกครอบงำด้วย "วารสารศาสตร์สงคราม" (War Journalism) ที่เน้นส่งผ่านภาพความสูญเสียทางกายภาพแบบดิบเปลือย เช่น ภาพซากปรักหักพัง คราบเลือด และภาพศพ ซึ่งนักวิชาชีพสื่อในเครือข่ายสะท้อนว่า วิธีการแบบเดิมนี้นี้มีแต่จะซ้ำเติมและโหมไฟความแค้นให้ระอุขึ้น

เครือข่าย DSP จึงได้ประกาศแนวคิด **"ภาพถ่ายช่วยดูแลและเล่าเรื่องบ้านตัวเอง"** (Take a photo, Take care of each other) เพื่อเปลี่ยนผ่านมุมมองแบบ "คนนอกมองเข้ามา" (Outside-in) ของสื่อส่วนกลาง มาสู่การเล่าเรื่องแบบ "คนในส่งเสียงออกไป" (Inside-out) โดยเปลี่ยนเครื่องมือต่อสู้จากปากกาและเสียงวิทยุมาเป็น "เลนส์กล้อง" ที่ไม่จำกัดเฉพาะกล้องระดับมืออาชีพ แต่รวมถึงกล้องโทรศัพท์มือถือของชาวบ้านทั่วไปด้วย

• การคัดล้างและทำลายสิทธิผูกขาดการเล่าเรื่องของผู้ใช้ความรุนแรง (De-monopolizing the Violence Narrative)

ท่ามกลางสงครามข้อมูลข่าวสารคู่ขัดแย้งหลักทั้งสองฝ่ายต่างใช้ "ภาพความรุนแรง" เพื่อสถาปนาอำนาจและวาทกรรมของตนเอง :

- **ฝ่ายรัฐ:** ใช้ภาพการปิดล้อมตรวจค้น คลังอาวุธที่ยึดได้ หรือปฏิบัติการทางทหารเพื่อแสดงความเหนือกว่าเชิงอำนาจและอธิบายสถานการณ์ภายใต้แวนของความเป็นมั่นคง
- **ฝ่ายขบวนการต่อสู้ใต้ดิน:** ปล่อยคลิปการข่มขู่โจมตี ภาพความโหดร้าย และการทารุณกรรมเพื่อสถาปนา "อาณาจักรแห่งความกลัว" และสร้างความชอบธรรมให้กับการจับอาวุธกู้เอกราช

ปฏิบัติการของเครือข่าย DSP ได้เข้ามา **"ขัดขึ้นและรบกวนความสัมพันธ์ทางอำนาจเดิม"** (Disrupting Power Relationships) ผ่านการสร้างวาทกรรมภาพชุดทางเลือก (Counter-narrative Images) ช่างภาพในเครือข่ายเลือกที่จะ **"ไม่ถ่ายภาพศพหรือเลือด"** แต่ใช้มุมมองเชิงพหุวัฒนธรรมและสุนทรียศาสตร์ของแผ่นดินมลายูเพื่อถ่วงดุล (Balance) ภาพความรุนแรงกระแสหลัก ไม่ให้ภาพความรุนแรงผูกขาดการเล่าเรื่องในพื้นที่ความขัดแย้งฝ่ายเดียวอีกต่อไป

นอกจากนี้ การขยายตัวของกลุ่มยังนำไปสู่การจัดตั้ง **"กลุ่มช่างภาพสตรีเพื่อสันติภาพ"** (Bunga Raya Imagine Photographer) ที่นำโดยนักกิจกรรมหญิงและคนทำงานเยียวาจิตเวช พวกเธอนำมุมมองที่อ่อนโยน อัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิง และความละเอียดอ่อนทางเพศสภาพ (Gender lens) มาขับเคลื่อนภาพถ่ายเพื่อใช้เป็น

"เครื่องมือในการเยียวยาจิตใจ" (Photography as Healing) ของผู้สูญเสียทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิม ซึ่งเป็นการดึงการสื่อสารในพื้นที่ความขัดแย้งให้ออกห่างจากการครอบงำของเพศสภาพชายเป็นใหญ่ (Militarized Masculinity) ที่ขับเคลื่อนด้วยการทำลายล้าง

• **แคมเปญ "30 วัน ชีวิตในร่มฎอน" (Photo Peace) กับผลกระทบต่อความหยุดยั้ง**

การจัดกิจกรรมและนิทรรศการภาพถ่าย “30 วัน ชีวิตในร่มฎอน” โดย เครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ ถือเป็นหนึ่งใน “หมุดหมายประวัติศาสตร์สื่อแนวราบ” ที่ใช้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและทัศนศิลป์เข้ามารองรับและหนุนเสริมกระบวนการเจรจาในระดับนโยบายอย่างมีระบบ กิจกรรมนิทรรศการภาพถ่ายนี้ ถูกขับเคลื่อนขึ้นในช่วง พ.ศ. 2556 – 2557 โดยจุดเริ่มต้นที่แหลมคมที่สุดเกิดขึ้นภายหลังจากการลงนาม ฉันทามติทั่วไปว่าด้วยกระบวนการพูดคุยสันติภาพเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 (KL Agreement)

กิจกรรมนี้เกิดขึ้นในคาบเกี่ยวระหว่าง คณะพูดคุยฝ่ายไทยชุดที่ 1 และชุดที่ 2: คู่ขัดแย้งหลักบนโต๊ะเจรจา: เป็นการพูดคุยอย่างเป็นทางการระหว่าง **รัฐบาลไทย** (นำโดย พล.ท.ภราดร พัฒนถาบุตร เลขาธิการ สมช. ในชุดแรก และส่งไม้ต่อให้ พล.อ.อัศวิน ขวัญเมือง ภายหลัง) ภายใต้รัฐบาล คสช. ในชุดที่สอง) กับ **ขบวนการ BRN** (แนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติ มลายูปัตตานี นำโดย นายฮัสซัน ตอยิบ) โดยมีประเทศมาเลเซียทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ในปี 2556 โต๊ะเจรจา Track 1 ได้บรรลุข้อตกลงร่วมกันในการริเริ่ม “ริเริ่มร่มฎอนสันติภาพ” (Ramadan Peace Initiative) เพื่อลดเหตุรุนแรงและยุติการใช้อาวุธในช่วงเดือนรอมฎอน

ในบริบทที่โต๊ะเจรจา Track 1 พยายามหาข้อตกลงในการหยุดยิง แต่สื่อแนวราบและเครือข่ายช่างภาพ DSP มองว่า ข้อตกลงบนกระดาษจะไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้เลยหากขาด “**สภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อสันติภาพ**” (Peace Environment) จึงริเริ่ม “การบันทึกภาพวิถีชีวิต 30 วัน” ในช่วงเดือนรอมฎอน นำเสนอเรื่องราวพหุวัฒนธรรม ความสงบงามของประเพณี การเตรียมอาหารละศีลอด ความรักความผูกพันของคนในพื้นที่ และส่งสัญญาณกดดันให้คู่ขัดแย้งติดอาวุธทุกฝ่ายตระหนักถึงความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่ จากนั้นจึงนำภาพถ่ายเหล่านั้นมาจัดเป็น **นิทรรศการภาพถ่ายสาธารณะในพื้นที่กลาง (Public Space Project)** เช่น บริเวณลานมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ตลาดเก่า จ.ยะลา และลานมัสยิดกลางจังหวัดนราธิวาส ในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557

ผลลัพธ์จากการรณรงค์ผ่านภาพถ่ายสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ด้านสำคัญ ดังนี้:

- **ผลลัพธ์เชิงบวกในพื้นที่ (Humanization):** ภาพถ่ายของเครือข่าย DSP สามารถ “คืนความเป็นมนุษย์” (Rehumanization) ให้แก่คนมุสลิมในสายตาของคนนอกพื้นที่ได้สำเร็จ เป็นการคัดล้าง (Counter-narrative) กับวาทกรรมของสื่อกระแสหลักส่วนกลางที่มีกรายงานภาพเชิงลบหรือภาพความเสียหายจากแรงระเบิดเพียงอย่างเดียว สังคมไทยได้รับรู้ว่า “เดือนรอมฎอน” ไม่ใช่เดือนแห่งการยกระดับความรุนแรงตามที่ฝ่ายความมั่นคงเคยตราหน้า แต่เป็นเดือนแห่งการอุทิศตนเพื่อจริยธรรมและความสงบ
- **การสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางความหมาย” (Safe Space in Public):** การจัดนิทรรศการในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่เสมือนจริง เปิดโอกาสให้เกิด “การอ่านภาพและสร้างบทสนทนาใหม่” ชาวบ้าน คนไทยพุทธ และมุสลิมสามารถเดินดูภาพและพูดคุยเรื่องกระบวนการสันติภาพร่วมกันได้ โดยลดทอนความหวาดกลัว ปรับเปลี่ยนประเด็นการเมืองที่ตึงเครียดให้กลายเป็นการแสดงเจตจำนงร่วมกันในระดับแนวราบ
- **ความเปราะบางและบทเรียนทางยุทธศาสตร์:** แม้การรณรงค์จะประสบความสำเร็จในการสร้างกระแสทางสังคม แต่ผลลัพธ์ในทางปฏิบัติการทหารของ Track 1 กลับต้องเผชิญภาวะ “ติดหล่ม” เนื่องจากข้อตกลง

รอมฏอนสันติภาพในปี 2556 เกิดการละเมิดข้อตกลงจากกองกำลังบางฝ่ายในพื้นที่ และเกิดการชะงักงันครั้งใหญ่หลังการรัฐประหารปี 2557

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการ “รอมฏอนสันติภาพผ่านเลนส์กล้อง” ของเครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ ได้กลายมาเป็นแม่แบบสำคัญ (Prototype) พิสูจน์ให้เห็นว่า “ภาพถ่ายสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือต่อรองความรุนแรง” และถูกส่งต่อเป็นมรดกทางความคิดให้แก่สื่อทางเลือกคลื่นลูกใหม่ในการขับเคลื่อน “วันสื่อสันติภาพชายแดนใต้/ปาตานี” ในทศวรรษต่อมา

6. วิเคราะห์ยุทธศาสตร์การต่อรองความรุนแรงของสื่อภาคประชาชน: ชีตความสามารถ ข้อจำกัด

การประเมินศักยภาพของสื่อภาคประชาชนในการต่อรองความรุนแรงเชิงยุทธศาสตร์ สามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิด "ปฏิบัติการทางการสื่อสาร" (Communicative Action) ของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส และ "การกระทำเชิงภาษา" (Speech Act) ของจอห์น เซิร์ล นักวิชาการในพื้นที่ได้พัฒนาเกณฑ์ในการประเมินประสิทธิภาพของการต่อสู้ต่อรองความหมายและการลดความรุนแรงไว้ 4 ระดับสำคัญ:

1. **ระดับที่ 1: การถูกยอมรับในพื้นที่สาธารณะ (Accepted in Public Space)** - สารหรือข้อเสนอของภาคประชาชนได้รับการจัดที่ทางให้แสดงออกได้อย่างกว้างขวาง ปลอดภัยจากการข่มขู่คุกคาม
2. **ระดับที่ 2: การถูกกล่าวถึงในสื่อสาธารณะ (Mentioned in Public Media)** - ประเด็นที่ภาคประชาชนริเริ่มได้รับการนำเสนอต่อและให้คุณค่าทางสังคมโดยกลุ่มสื่อสารมวลชนหลัก
3. **ระดับที่ 3: ถูกกล่าวถึงโดยคู่ความขัดแย้งหลัก (Mentioned by Party A and Party B)** - ข้อเสนอเชิงนโยบายหรือประเด็นทางกฎหมายถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดยฝ่ายรัฐบาลไทยและขบวนการปฏิวัติปาตานี
4. **ระดับที่ 4: นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรุนแรงโดยคู่ขัดแย้ง (Leading to Change/Reduction of Violence)** - ความสำเร็จสูงสุดเมื่อคู่กรณีที่เกี่ยวข้องตกลงที่จะหยุดยิงหรือหลีกเลี่ยงการก่อเหตุกับเป้าหมายอ่อนแอตามข้อเรียกร้อง

(1) **การถอดบทเรียนกรณีศึกษาที่ต่อรองสำเร็จ** การต่อรองความรุนแรงภายใต้บริบทกระบวนการสันติภาพสามจังหวัดชายแดนภาคใต้" ของ สมัชชา นิลปัทม์ (2563) สามารถจำแนกและถอดบทบาทกลยุทธ์การต่อรองความรุนแรงของสื่อภาคประชาชน/ภาคประชาสังคมในพื้นที่ ออกเป็น 3 รูปแบบหลัก ดังนี้

A. กลยุทธ์ "สู้เปิดหน้า" (Confrontational & Discourse Claim)

กลยุทธ์นี้คือปฏิบัติการสื่อสารที่เน้น "การช่วงชิงความหมายและสร้างวาทกรรมผ่านชุดความรู้" เพื่อตอบโต้หรือคัดค้านวาทกรรมหลักของรัฐ โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ หลักสิทธิมนุษยชน หรือการกระทำเชิงภาษามาชนตรง ๆ ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อปบให้เกิดดุลอำนาจใหม่

- **ลักษณะการต่อรอง:** เป็นการเปลี่ยนสถานะของพลเรือนจาก "ผู้รับสาร/เหยื่อที่เฉื่อยชา" มาเป็น "ผู้ส่งสารที่กระตือรือร้น (Active Sender)" โดยการนำเสนอข้อเท็จจริง วิทยาศาสตร์ หรือสถิติ เพื่อเปิดเผย "มุมมืด" หรือผลกระทบต่อพลเรือนมือเปล่าที่รัฐมักกลตทอนให้เป็นเพียงอาชญากรรมทั่วไป หรือภัยแทรกซ้อน

- **กรณีศึกษา:**

- **การรายงานสถิติของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch - DSW):** ใช้ข้อมูลเชิงสถิติจากฐานข้อมูลภัยพิบัติ/เหตุการณ์ความรุนแรง เพื่อชี้ให้เห็นว่าเหยื่อความรุนแรงกว่า 2 ใน 3 คือ "พลเรือนมือเปล่า (Soft Target)" ซึ่งเป็นการสู้เปิดหน้าด้วยชุดข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เพื่อปฏิเสธคำอธิบายของรัฐ และบีบให้กระบวนการสันติภาพมีความชอบธรรม
- **การออกแถลงการณ์ร่วมกรณีเหตุการณ์เฉพาะหน้า:** การวิเคราะห์ปฏิบัติการทางภาษา (Speech Act) ในห้วงวิกฤต เช่น *กรณีการเสียชีวิตของสามีภรรยาที่บ้านต้นหยง, เหตุระเบิดหน้า โรงเรียนตาบว, หรือ คาร์บอมบ์ห้างบิ๊กซี* สื่อภาคประชาชนและเครือข่ายเฉพาะกิจเพื่อปกป้องพลเรือนฯ จะใช้ภาษาประเภท Representatives (การบอกกล่าว/เรียกร้อง) และ Directives (การออกคำสั่ง/ชี้ให้ตรวจสอบ) ปะทะตรง ๆ กับทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการเพื่อปกป้องเสรีภาพและชีวิตพลเรือน.

B. กลยุทธ์ "สร้างพื้นที่" (Space & Platform Creation)

กลยุทธ์นี้วางอยู่บนแนวคิดเรื่อง **"พื้นที่สาธารณะเพื่อการต่อกร (Counter Public Sphere)"** สื่อภาคประชาชนจะทำหน้าที่สร้าง "แพลตฟอร์ม" หรือ "เวทีกลาง" ที่ปลอดจากการครอบงำของอำนาจรัฐ ฝ่ายตรงข้ามรัฐ และตลาดทุน เพื่อดึงตัวแสดงต่างๆ มาสื่อสารกันด้วยเหตุผล

- **ลักษณะการต่อกร:** เป็นการใช้กลวิธี **"ควบคุมกติกาในสนาม"** เปลี่ยนสนามรบทางกายภาพให้เป็นสนามรบทางความคิดและความหมาย โดยดึงเอาคนตัวเล็กตัวน้อย คนชายขอบ หรือกลุ่มผู้สูญเสีย เข้ามาเป็น "ตัวแสดงทางการเมือง (Political Actor)" ที่ส่งเสียงต่อกรในระดับนโยบายได้
- **กรณีศึกษา:**
 - **การจัดงานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ และสื่อพลเมืองปัตตานี:** ห้วงปี 2557-2559 เป็นการสร้างพื้นที่กายภาพและพื้นที่เสมือนเปิดโอกาสให้สื่อทางเลือก เช่น *ดิฟเซาท์ บุกกาซีน, ปาตานีฟอรั่ม, เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมฯ (Civic Women)* ได้มาสื่อสารความต้องการของตนเอง
 - **กรณีข้อเสนอ "พื้นที่สาธารณะปลอดภัยสำหรับผู้หญิงชายแดนใต้":** คณะทำงานวาระผู้หญิงฯ ได้ใช้สื่อพลเมือง (เช่น รายการเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้ ข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส) สร้างวาทกรรมเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งส่งผลสัมฤทธิ์เชิงกลยุทธ์จนทำให้ **"กลุ่มมาราปาตานี (Party B)"** ออกแถลงการณ์ยอมรับข้อเสนออย่างเป็นทางการ สะท้อนว่าแพลตฟอร์มที่ประชาสังคมสร้างขึ้น สามารถส่งอิทธิพลไปกำหนดวาระบนโต๊ะเจรจาระดับแทร็ค 1 (Track 1) ได้สำเร็จ

C. กลยุทธ์ "ดีหลังบ้าน" (Behind-the-Scenes / Safety Net Support)

กลยุทธ์นี้ถูกอธิบายผ่านแนวคิด **"เครือข่ายหนุนเสริมและรองรับกระบวนการสันติภาพ (Safety Net)"** หรือการทำงานในระดับ แทร็ค 2 (Track 2) ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนที่ไม่เน้นการปะทะหน้าจอ หรือเชิงกายภาพ แต่เน้นการสร้างกลไกเชิงโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และการประสานงานภายในเพื่อประคับประคองสถานการณ์

- **ลักษณะการต่อกร:** มุ่งเน้นการสร้าง **"ความสัมพันธ์แบบชนะทั้งสองฝ่าย (Win-Win Solution)"** ในระยะยาว โดยใช้หมวกของนักวิชาการ เครือข่ายเอ็นจีโอ หรือกลไก Track 1.5/2 ทำหน้าที่เป็น "ข้อต่อ

(Linkage)" เชื่อมประสานระหว่างชุมชนฐานรากกับกลุ่มผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมือง เพื่อจัดการภาวะวิกฤตต่างๆ ไม่ให้กระบวนการสันติภาพล่มสลายเวลาเกิดเหตุรุนแรง

- **กรณีศึกษา:**

- **กลไก "ดุลยภาพ" และเวที PPP (Peace Process Patani):** การปรากฏตัวของคู่ขัดแย้งหลักในพื้นที่สาธารณะครั้งแรก ๆ ในระยะ Dialogue มักจะเกิดขึ้นจากการประสานงานและ "ดีลหลังบ้าน" โดยสถาบันวิชาการและภาคประชาสังคม เพื่อสร้างความไว้วางใจ (Trust) นอกรอบ ก่อนจะขยับมาสู่การเปิดพื้นที่พูดคุยอย่างเป็นทางการ
- **การเป็น "ฝ่ายที่สาม (3rd Party / Party C)" เพื่อสร้าง Safety Net:** สื่อภาคประชาชนและนักวิจัยทำหน้าที่เป็นโครงสร้างจัดการภาวะวิกฤต (Crisis Management Structure) เมื่อเกิดเหตุรุนแรงระดับบาดเจ็บล้มตายที่อาจทำให้การพูดคุยสันติภาพต้องสะดุด เครือข่ายหลังบ้านนี้จะคอยฟื้นฟูรักษาความสัมพันธ์และประสานงานเงียบ ๆ เพื่อดึงคู่ขัดแย้งกลับเข้าสู่โต๊ะเจรจา

ดังนั้น บทบาทการต่อรองของสื่อภาคประชาชนในชายแดนใต้ไม่ได้แยกขาดจากกัน กล่าวคือ (ก) ใน "ฤดูกาลสันติภาพ (Seasons of Peace)" ที่หดแคบหรือขยายตัว สื่อต้องปรับขนาดและระดับการแสดงออก (ข) วันที่พื้นที่สาธารณะถูกปิดกั้นหรือถูกรัฐ "ด้อยค่าและแพรมลทิน" สื่อจะต้องหันมาใช้กลยุทธ์ ดีลหลังบ้าน (Safety Net) เพื่อรักษาชีวิตและความปลอดภัยของเครือข่าย และ (ค) แต่เมื่อมีโอกาส สื่อจะเร่ง สร้างพื้นที่ (Platform) เพื่อสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้ชาวบ้าน และพร้อมจะ สู้เปิดหน้า (Confront) ด้วยหลักฐานข้อเท็จจริงทันทีเพื่อคุ้มครองพลเรือน.

(2) ขีดจำกัดทางโครงสร้างและผลกระทบเชิงรอยร้าวในพื้นที่

แม้จะเห็นถึงความเป็นไปได้ที่ประสบความสำเร็จในบางวาระ แต่การคงอยู่ของอำนาจต่อรองของสื่อภาคประชาชนกลับเผชิญกับข้อจำกัดทางโครงสร้างที่รุนแรงและสลับซับซ้อน:

- **วิกฤตความเสื่อมถอยของพื้นที่สาธารณะและปัจจัยทางเศรษฐกิจ:** ภายหลังจากห้วงปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา แหล่งทุนต่างประเทศเริ่มลดการสนับสนุนและปิดตัวโครงการลงอย่างต่อเนื่อง ภาวะขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนทำให้สื่อทางเลือกและองค์กรเครือข่ายเข้าสู่สภาวะซบเซาและขาดแคลนกำลังพลในการผลิตเนื้อหาเชิงลึก
- **กลยุทธ์ "อุ้งมือเหล็กในอุ้งมือกำมะหยี่" และรอยร้าววิวาทะงบ 50 ล้านบาท:** เพื่อควบคุมทิศทางของภาคประชาสังคมและสื่อทางเลือก ฝ่ายความมั่นคงของรัฐไทย (กอ.รมน. และ ศอ.บต.) ได้ริเริ่มโครงการงบประมาณอุดหนุนภาคประชาสังคมมูลค่ารวม 50 ล้านบาทในช่วงปลายปี พ.ศ. 2560 การหลั่งไหลเข้ามาของงบประมาณภาครัฐนำมาสู่คำสั่งตรวจสอบความมั่นคงและการแบ่งสายภายในกลุ่ม CSOs ระหว่างฝ่ายที่ยืนกรานความอิสระ (ไม่ขอรับงบรัฐบาลเพื่อค่าเช่าเสรีภาพ เช่น ศูนย์เฝ้าระวังฯ สายงานเดิม) กับฝ่ายที่ยอมรับงบประมาณเพื่อสร้างความร่วมมือและช่วยเหลือผู้คนในระดับฐานราก ความเห็นต่างนี้ราวลึกจนทำให้ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้และโรงเรียนนักข่าวต้องก้าวสู่จุดแตกสาย และพลังในการกำหนดวาระทางสังคมของสื่อทางเลือกก็ลดทอนสปิริตความเฉียบคมลงตั้งแต่นั้นมา

7. บทวิเคราะห์แนวคิด: สื่อสันติภาพคืออะไร? และข้อเสนอเชิงรหัสภาษาสู่ภาพอนาคต

ภายใต้การรวบรวมประวัติศาสตร์อันยาวนานของพื้นที่ปาตานี เราสามารถสรุปกรอบวิเคราะห์แก่นแท้ของคำว่า "สื่อสันติภาพ" (Peace Journalism) ในพื้นที่นี้ได้ดังนี้:

(1) สื่อสันติภาพคืออะไร?

สื่อสันติภาพมิใช่การเซ็นเซอร์ข่าวด้านลบ หรือการนำเสนอเพียงภาพความฝันที่ไร้แรงปะทะ หากแต่เป็นกระบวนการรายงานข่าวสารที่พัฒนาโดย โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวดังต่อไปนี้:

มิติ	สื่อสงคราม (War Journalism)	สื่อสันติภาพ (Peace Journalism)
เป้าหมายหลัก	นำเสนอข้อมูลการปะทะ (เน้นผู้ชนะ-ผู้แพ้)	ค้นหาทางออกของความขัดแย้ง (เน้นชัยชนะทุกฝ่าย)
ตัวละครและสัดส่วน	ให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มผู้นำกองทัพ/ผู้ถืออาวุธ	ให้เสียงแก่เหยื่อ พลเรือน และผู้หญิงในระดับฐานราก
โครงสร้างเนื้อหา	รายงานเฉพาะผลกระทบด้านกายภาพ (ยอดคนตาย/ระเบิด)	เจาะลึกถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม
การใช้ภาษา	ใช้ถ้อยคำเร้าอารมณ์ บ้ายสี สร้าง "ข้อตรงข้าม" (เรา-เขา)	ใช้ถ้อยคำเชิงบวก มุ่งทลายอคติ ค้นหาความเข้าใจร่วมกัน

ในบริบทปาตานี สื่อสันติภาพจึงทำหน้าที่เสมือน "เครื่องแปลงสภาพความขัดแย้ง" จากจุดที่นองเลือดบนดินปืน ให้กลายเป็นการสนทนาผ่านพื้นที่สาธารณะทางปัญญา ที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้นำเสนอทางออกทางการเมืองโดยไม่ต้องพึ่งพาลำกล้องปืน

(2) ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์: การสร้าง "รหัสทางภาษา" เพื่อการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งเชิงบวก

เพื่อฟื้นฟูเสถียรภาพและยกระดับอำนาจในการต่อรองความรุนแรงของสื่อภาคประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน มีข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์และเครื่องมือในการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งเชิงบวกดังนี้:

1. การประสานระบบรหัสภาษาเพื่อการเคลื่อนไหว (Synergy of Language Codes): สื่อภาคประชาชนต้องก้าวข้ามขีดจำกัดของการใช้รหัสภาษาเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และบูรณาการรหัสทั้งสองระดับเพื่อกำหนดวาระทางสังคม:
 - การใช้รหัสภาษาแบบจำกัด (Restricted Code): พัฒนาเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นกันเอง อิงแอบอยู่กับคำและสัญลักษณ์ในภาษาถิ่นมลายูและวิถีอิสลาม เพื่อสื่อสารกับมวลชนรากหญ้าและสร้างความเป็นเจ้าของในการเคลื่อนไหว
 - การใช้รหัสภาษาแบบขยาย (Elaborated Code): บูรณาการคำและกรอบอธิบายเชิงหลักวิชาการสากล กฎหมายสิทธิมนุษยชน และความรู้เรื่องการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจระดับสูงของรัฐ (Party A) และประชาคมนานาชาติยอมรับ
2. การสร้างพจนานุกรม "รหัสคำศัพท์ที่คู่ขัดแย้งยอมรับและแปรเปลี่ยนไปได้": คู่ขัดแย้งที่ถืออาวุธมักมีความอ่อนไหวต่อคำศัพท์และการระบุตรา (Labelling) สื่อภาคประชาชนและชุมชนวิชาการต้องเป็นเจ้าภาพร่วมทั้งในการกำหนดพจนานุกรมคำศัพท์ที่สอดคล้องกับหลัก "ความไหวรู้ต่อความขัดแย้ง" (Conflict Sensitivity):

- **หลีกเลี่ยงคำสร้างอคติและความเกลียดชัง:** เช่น คำว่า "ผู้ก่อเหตุรุนแรง" หรือ "โจรใต้" ในผังขบวนการ และหลีกเลี่ยงคำว่า "เจ้าอาณานิคมสยาม" หรือ "ทหารรัฐไทยทรราช" ในผังรัฐบาลไทย
- **ส่งเสริมการใช้ภาษาตามกรอบกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (IHL):** การใช้คำว่า "พลเรือน" (Civilians), "เป้าหมายอ่อนแอ" (Soft Target), "การหยุดยิงเพื่อมนุษยธรรม" หรือ "พื้นที่สาธารณะปลอดภัยสำหรับผู้บริสุทธิ์" คำศัพท์เหล่านี้มีโครงสร้างทางความหมายที่เป็นกลางและได้รับการคุ้มครองในระนาบสากล ทำให้คู่เจรจากับทั้งสองฝ่ายสามารถสมานานคำศัพท์ไปใช้ในนโยบายของตนได้โดยไม่รู้สึกละเลยพลังทางการเมือง

3. การปฏิรูปและปกป้องระบบนิเวศข้อมูลสาร (The News Ecology Security):

- **การประกาศแนวปฏิบัติวิชาชีพพร้อมของสื่ออิสระในพื้นที่ (Localized Code of Conduct):** สื่อภาคประชาชนต้องรวมตัวกันจัดตั้งข้อตกลงและกรอบจริยธรรมการรายงานข่าวสารที่ปลอดภัยงบประมาณและการแทรกแซงเชิงจิตวิทยาของรัฐ เพื่อทวงคืน "ความไว้วางใจ" และความชอบธรรมจากมวลชนกลับคืนมา
- **การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือและป้องกันคดีปิดปาก (Anti-SLAPPs Legal Aid):** เครือข่ายสิทธิมนุษยชนและปัญญาชนต้องร่วมกันผลักดันมาตรการทางกฎหมายเพื่อปกป้องและพิทักษ์เสรีภาพของสื่อเยาวชนคนรุ่นใหม่ (เช่น Wartani, The Motive, The Pen) จากการดำเนินคดีอาญาภายใต้กฎหมายพิเศษ เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่พลเรือนที่ต้องการแสดงออกและใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในการยุติความรุนแรงและปูทางสู่สันติภาพที่ยั่งยืนต่อไป

8. จาก "สับสน" สู่ "ริเริ่มพูดคุย": ข้อท้าทายและการปรับตัวของสื่อสันติภาพร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการของระบบนิเวศสื่อสารในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมาสามารถแบ่งจำแนกและวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพลวัตการเติบโตและการปรับตัวท่ามกลางข้อท้าทายที่เปลี่ยนรูปโฉมไปตามบริบทการเมืองความมั่นคงอย่างเป็นระบบ ดังนี้

• ยุคทศวรรษแรกแห่งความสับสนและสับสน (พ.ศ. 2547 - 2555)

ในช่วง 10 ปีแรกหลังการประทุของสถานการณ์ความรุนแรง สื่อสารมวลชนในพื้นที่รวมถึงสื่อส่วนกลางยังไม่มีความเข้าใจต่อมโนทัศน์คำว่า “สมานฉันท์” “สันติภาพ” หรือแม้กระทั่งความหมายของการประนีประนอมและการอยู่ร่วมกัน รายงานข่าวส่วนใหญ่เน้นเฉพาะความร้ายอาธรรมณ์เพื่อขายยอดขาย จุดเริ่มต้นของการปฏิรูปเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2548 ผ่านการจัดตั้ง “โต๊ะข่าวภาคใต้” (ศูนย์ข่าวอิศรา) ภายใต้ปฏิริยาตอบโต้เหตุการณ์ความรุนแรงตากใบและกรือเซะ ระบบบรรณาธิการคู่ ทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้และซ่อมแซมวิชาชีพสื่อครั้งประวัติศาสตร์เริ่มตั้งคำถามว่า “ใครขัดแย้งกับใคร ด้วยเรื่องอะไร?” พยายามเปิดพื้นที่การสื่อสารให้เสียงของ “คนในพื้นที่” ได้ปรากฏตัว เปลี่ยนพฤติกรรมกรายงานข่าวจากแบบ "Outside-in" ที่สมานานแว่นความมั่นคงส่วนกลางมาเป็นความไว้วางใจเชิงวัฒนธรรมและภาษาถิ่นมากขึ้น และสร้างหลักการสมดุลข่าวสารระหว่างคู่ขัดแย้ง เพื่อไม่ให้สื่อถูกผลักหรือตกเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง

นอกจากนี้ การก่อตั้ง "ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้" ทำหน้าที่จัดทำฐานข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อเป็นเครื่องมือวิเคราะห์เตือนภัยเชิงนโยบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และเมื่อเข้าสู่ทศวรรษปี พ.ศ. 2552 - 2553 การเปิดตัวข้อเสนอ

ต้องห้ามเรื่อง "นครปัตตานี" และกิจกรรมรณรงค์แนวราบ "100 คน 100 คลิป" ถือเป็นเครื่องสะท้อนถึงการตื่นตัวในการใช้วิดีโอสั้นเป็นเครื่องมือเสนอทางออกทางการเมืองและการปกครองตนเองของพลเมืองรากหญ้าเพื่อลดความสูญเสียจากการใช้อาวุธ ในช่วงท้ายของทศวรรษนี้ มีการจัดตั้งสร้างสื่อทางเลือกและนักข่าวพลเมืองรุ่นใหม่อย่างเป็นทิศทาง

- ยุคเปลี่ยนผ่านและริเริ่มการพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการ (พ.ศ. 2556 - 2565)

การลงนามใน "ฉันทามติทั่วไปว่าด้วยการกระบวนการพูดคุยสันติภาพ" เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ถือเป็นหลักหมุดสำคัญที่ขยับเพดานความรู้และความเข้าใจของสื่อสันติภาพในพื้นที่ การกำหนดให้วันที่ 28 กุมภาพันธ์ของทุกปีเป็น "วันสื่อสันติภาพชายแดนใต้" กลายเป็นสัญลักษณ์ของการนำประเด็นกระบวนการสันติภาพปาตานีเข้าสู่ปริมณฑลสาธารณะ สื่อภาคประชาชนในยุคนี้ก้าวข้ามการรายงานข่าวประจำวันมาทำหน้าที่เป็น "ตัวแสดงทางกฎหมายและการเมือง" เพื่อทลายการผูกขาดข้อมูลข่าวสารความมั่นคงจากส่วนกลาง ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ กรณีสถานีวิทยุคมีเดียสลตันสัมภาษณ์พิเศษแกนนำ BRN (อุสตาสซัสซัน ตอยิบ) ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556 ท่ามกลางภาวะชะงักงันและข่าวลือลึ้มโต๊ะเจรจา

อย่างไรก็ตาม ยุคนี้เต็มไปด้วยความหวาดระแวงและการปราบปรามทางอ้อมจากรัฐไทย คดีประวัติศาสตร์การจับกุมและพิพากษาจำคุก 12 ปี "มูฮัมหมัดอันวัร หะยีเต๊ะ" (อันวัร) นักกิจกรรมสื่อกลุ่มบุหงารายา ในปี พ.ศ. 2556 สร้างผลสะท้อนอย่างลึกซึ้งต่อสิทธิ์เสรีภาพและการรณรงค์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ภายหลังจากได้รับการปล่อยตัวจากการอภัยโทษในปี พ.ศ. 2560 อันวัรได้กลับมาขับเคลื่อนงานเยาวชนรุ่นใหม่ในบทบาทบรรณาธิการสำนักสื่อ "The Motive" และสื่อทางเลือกหน้าใหม่อย่าง Wartani, The Pen ขึ้นมา

- ยุคครบรอบ 10 ปีการพูดคุยสันติภาพและการตื่นตัวในบริบทใหม่ (พ.ศ. 2566 - 2569)

ปัจจุบันระบบนิเวศสื่อสารปาตานีเผชิญกับสภาพการณ์ที่ซับซ้อนและเปราะบางอย่างยิ่ง ภายใต้อิทธิพลของความตื่นตัวของคนในพื้นที่ที่มาพร้อมกับความอ่อนล้าทางโครงสร้าง

- ▶ **ภาวะเหนื่อยล้าทางสันติภาพ (Peace Fatigue) และการแยกส่วนงานทำงาน:** หลังจากการเจรจาโต๊ะพูดคุยสันติภาพเดินทางมารวม 10 ปีโดยไม่มีข้อตกลงหยุดยิงหรือการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้ภาคประชาสังคมและสื่อทางเลือกบางส่วนเริ่มอ่อนแรงและเกิดอาการถอดใจ กระบวนการทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายขนาดใหญ่เพื่อหนุนเสริมสันติภาพภาพรวม (Peace writ Large) เริ่มลดความถี่ลง และหันไปทำงานขับเคลื่อนขนาดเล็กเฉพาะด้านของตนเองในระดับพื้นที่ในลักษณะสันติภาพเชิงย่อย (Peace writ Little) ทั่วทุกตารางนิ้ว
- ▶ **รอยร้าวลึกซึ้งจากงบประมาณรัฐและความมั่นคง:** วิกฤตการณ์การเงินและอุปสรรคเชิงจิตวิทยาเกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2560 เมื่อรัฐบาล คสช. ผ่าน ศอ.บต. และ กอ.รมน. ได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนภาคประชาสังคมมูลค่า 50 ล้านบาท ปรากฏการณ์นี้สร้าง "รอยร้าวลึก" ภายในขบวนการสื่อทางเลือกและองค์กรเครือข่าย CSOs ท้องถิ่น โดยถูกแบ่งขั้วระหว่างกลุ่มที่ต้องการรักษาเสรีภาพทางวิชาชีพและจุดยืนที่อิสระ (โดยปฏิเสธการรับงบประมาณทหาร) กับกลุ่มที่ยินยอมรับงบประมาณเพื่อหล่อเลี้ยงการเยียวยาฐานราก การแบ่งสายอย่างรุนแรงนี้ทำให้แกนกลางดั้งเดิมอย่างศูนย์เฝ้าระวังฯ (DSW) แตกแยก และลดทอนความเฉียบคมในการกำหนดวาระทางสังคมของสื่อสันติภาพจนถึงปัจจุบัน
- ▶ **คลื่นลูกใหม่และการปราบปรามด้วยคดีปิดปาก (SLAPPs):** การปิดตัวลงของสถานีวิทยุคภาษามลายูชุมชนหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และการจำกัดพื้นที่แสดงความคิดเห็น นำไปสู่การจัดตั้งสื่อคลื่นลูกใหม่โดย

อดีตแกนนำนักศึกษากลุ่ม PerMAS เช่น Wartani, The Motive, และ The Pen สื่อเหล่านี้เกาะติดรายงานกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนและการทรมานในค่ายทหารอย่างแหลมคม ซึ่งสวนทางกับข้อเท็จจริงของรัฐ ส่งผลให้เยาวชนเหล่านี้ตกเป็นเป้าหมายสูงสุดในการสอดแนมเชิงความมั่นคง และมักถูกตั้งข้อหาคดีอาญาร้ายแรงและการฟ้องปิดปาก (SLAPPs) เพื่อทำลายความชอบธรรมเชิงขบวนการ

- **ความตื่นตัวและความต้องการของประชาชนรากหญ้า:** จากผลการสำรวจความคิดเห็นสาธารณะ "PEACE SURVEY" ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา (7 ครั้ง กลุ่มตัวอย่างกว่าหมื่นคน) ยืนยันข้อมูลเชิงประจักษ์ร่วมกันว่าประชาชนทั้งไทยพุทธและมลายูมุสลิมในพื้นที่ต่างเชื่อมั่นมากกว่ากระบวนการพูดคุยสันติภาพคือวาระที่จำเป็นที่สุดและเป็นทางออกเดียวที่เป็นไปได้จริง ทว่า ประชาชนแต่ละกลุ่มในพื้นที่เองก็มีภาวะความกระอักกระอ่วนใจเนื่องจากกระบวนการพูดคุยมีความคืบหน้าช้า น้อยมาก ขาดโอกาสในการกำหนดอนาคตของตัวเอง และเรียกร้องให้รัฐบาลแสดงเจตจำนงในการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีและรับฟังเสียงประชาชนมากขึ้น

9. วิพากษ์พลวัตการเคลื่อนไหวของสื่อสันติภาพในอดีตและมิติที่ขาดหาย

เมื่อพิจารณาในเชิงวิพากษ์ การเคลื่อนไหวของสื่อสันติภาพในพื้นที่ที่ผ่านมามุ่งเน้นการให้พื้นที่ข่าวสารกับเรื่องความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางการเมืองและการปะทะทางทหารเป็นหลัก ความพยายามเหล่านี้ส่งผลให้ระบบนิเวศสื่อสารมองข้ามมิติสำคัญอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ปาตานี

ประการแรก มิติด้านความรุนแรงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำเรื่องอรรถกบดบังจากมิติด้านความมั่นคงทางทหาร สื่อสันติภาพมุ่งรายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากกฎหมายพิเศษและการปิดล้อมตรวจค้น แต่กลับละเลยการวิเคราะห์ประเด็นความยากจนข้ามรุ่นและการกีดกันทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผลักดันมลายูมุสลิมเป็นคนชายขอบทางเศรษฐกิจของพื้นที่ ข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระบุว่า สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนเรื้อรังต่อเนื่องยาวนานที่สุดในประเทศ โดยมีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดในประเทศไทยเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากรทั้งหมดในภูมิภาค การรายงานข่าวในอดีตขาดการอธิบายว่า ความขัดแย้งทางการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45.49 ของคนจนทั้งหมด ซึ่งต้องเผชิญสภาวะเปราะบางทางการเงินจากการชะลอตัวของเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม

โครงสร้างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของหนุ่มสาวในพื้นที่ จังหวัดนราธิวาสเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีสัดส่วนเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษา การจ้างงาน และการฝึกอบรม (NEETs) สูงที่สุดในประเทศ เนื่องจากสภาวะความไม่สงบยืดเยื้อทำลายโอกาสการลงทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งประเด็นความยากจนและปากท้องทางเลือกนี้ไม่ได้รับพื้นที่การทำข่าววิเคราะห์ลุ่มลึกเท่าที่ควร

ประการที่สอง มิติเชิงวัฒนธรรมถูกจำกัดกรอบไว้เพียงการต่อสู้เพื่อปกป้องและพิทักษ์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมลายู ตัวอย่างเช่น ความพยายามรื้อฟื้นอักษรยาวีและฟอนต์มลายูในสื่อสิ่งพิมพ์ของกลุ่มบุหงารายา หรือการผลิตหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติภาษามลายูอักษรยาวีฉบับ "ซินารัน" เพื่อคัดจางกับความหวาดระแวงของรัฐไทยที่มองภาษามลายูเป็นภาษาความมั่นคงหรือภาษาของผู้ก่อการร้าย อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนยังขาดการเชื่อมโยงมิติด้านวัฒนธรรมเหล่านี้เข้ากับ **"เศรษฐกิจสร้างสรรค์ร่วมสมัย" (Creative Economy)** เพื่อการยกระดับคุณภาพ

ชีวิตอย่างยั่งยืน ความละเลงนี้เด่นชัดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับภาระเคลื่อนไหวในปัจจุบันของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA) ภาคใต้ ที่มุ่งผลักดันแนวคิด **"เศรษฐกิจแห่งความสบายใจ" (De-Stress Economy)** เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากทุนวัฒนธรรม วิถีชีวิต และทรัพยากรท้องถิ่นของภาคใต้ โดยตั้งเป้าสร้างมูลค่าเพิ่มและดึงดูดการลงทุนผ่านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและจิตวิญญาณ ตัวอย่างของการปรับมุมมองนี้ปรากฏชัดเจนในเทศกาลสร้างสรรค์ประจำปีอย่าง "Pattani Decoded 2026" ภายใต้ธีม "Riversation" ที่จัดโดยกลุ่มมลายูลีฟิง (Melayu Living) ร่วมกับเทศบาลเมืองปัตตานีและภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นการใช้ศิลปะและงานดีไซน์ร่วมสมัยมา "ถอดรหัส" ทรัพยากรแหล่งน้ำและสินค้าทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ให้พ้นจากกับดักความยากจนเรื้อรัง

ประการที่สาม มิติด้านความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อมและสิทธิในฐานะทรัพยากรธรรมชาติไม่ได้รับการรายงานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสันติภาพ กรณีตัวอย่างความขัดแย้งเชิงนโยบายเรื่องโครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ จังหวัดสงขลา และโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลนผืนเดียวกับจังหวัดปัตตานี ที่ผ่านมา รัฐบาลไทยใช้อำนาจพิเศษ เช่น มาตรา 44 เพื่อเอื้อประโยชน์ในการเปลี่ยนผังเมืองสีเขียวเป็นสีม่วงสำหรับการอุตสาหกรรมหนัก โดยไม่มีการรับฟังเสียงของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง สื่อสันติภาพในอดีต, ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงปัญหาเหล่านี้เข้ากับสิทธิของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาบ้านเกิดตนเอง จนกระทั่งการเคลื่อนไหวของเครือข่ายจะนะรักษ์ถิ่นที่ผลักดันการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) สำหรับแผนแม่บทเชิงพื้นที่จังหวัดสงขลาและปัตตานี ซึ่งได้รับการเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2569 กระบวนการทำ SEA นี้ได้ชี้ทิศทางการพัฒนาเมืองสีเขียวที่ไร้อุตสาหกรรมหนัก และเน้นย้ำถึง "การเมืองระดับท้องทะเล" ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตประมงและเกษตรกรรมของชาวจะนะ เทพา และชายฝั่งปัตตานีเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นปึกแผ่น หรือกรณีการขุดลอกอ่าวปัตตานี งบประมาณ 650 ล้านบาท: โครงการขุดลอกที่ขาดข้อมูลวิชาการรอบด้านจนทำลายระบบนิเวศและอาชีพประมงพื้นบ้านของคนรอบอ่าวปัตตานีและยะหริ่งอย่างรุนแรง รวมถึงโครงการสร้างกำแพงกันคลื่นปะทะอ่าว-ปะนาเระ และการลักลอบดูดทรายแม่น้ำสายบุรีที่ก่อให้เกิดตลิ่งพังทลาย ซึ่งกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งทางทรัพยากรที่เจ็บแสบ เป็นต้น

10. การส่งผ่านความขัดแย้งข้ามรุ่นและความซับซ้อนของบริบทใหม่รอบ 20 ปี

จากการปะทุของเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ในปี พ.ศ. 2547 ถึงปัจจุบัน สถานการณ์ได้เดินผ่านช่วงเวลาครอบรอบ Generation ของคนคนหนึ่งอย่างสมบูรณ์ เด็กและเยาวชนที่เกิดในท่ามกลางเสียงปืนเสียงระเบิดในยุค นั้น บัดนี้เติบโตขึ้นมาเป็นกำลังหลักในการดูแลครอบครัวและขับเคลื่อนสังคมปาตานี พลวัตความขัดแย้งในปัจจุบันมีความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมากกว่ามิติสงครามติดอาวุธแบบเดิมอย่างมาก โดยปรากฏบริบทใหม่ ๆ ที่สื่อสันติภาพยุคเปลี่ยนผ่านจำเป็นต้องตระหนักและก้าวให้ทันกระแสการเปลี่ยนแปลง

สงครามเทคโนโลยีดิจิทัลและการผลิตซ้ำความเกลียดชัง (IO, AI, and Fake News Industry)

สมรภูมิไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การปะทะด้วยอาวุธสงครามทางกายภาพบนผืนดินป็นอีกต่อไป แต่ขยายบรรนาบเข้าสู่ "ไซเบอร์สเปซ" อย่างเต็มรูปแบบ เกิดกระบวนการใช้ระบบปฏิบัติการสารสนเทศ (IO), ข่าวปลอม (Fake News), และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการเพาะบ่มกระแสความหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) และตราน้ำมลายูมุสลิม

เชิงลบเพื่อสร้างแรงปะทะทางศีลธรรมข้ามภูมิภาค ระบบอัลกอริทึมชักนำให้เยาวชนตกลงไปสู่กับดักของการแยกฝั่ง และสมานานความเกลียดชังอย่างเป็นระบบ

ตะกอนความยุติธรรมที่ยังไม่ได้รับการคลี่คลาย (The Scar of Impunity)

การปล่อยให้เกิดประวัติศาสตร์อย่าง "คดีตากใบ" หมดยุคความสงบโดยที่รัฐบาลและฝ่ายยุติธรรมไม่สามารถนำตัวผู้กระทำผิดมารับโทษเชิงกระบวนการได้ ได้สร้าง "ตะกอนความคับแค้นใจสะสม" (Accumulated Resentment) ในจิตใจของคนรุ่นใหม่จนเร้นนืออย่างลึกซึ้ง บาดแผลที่ได้รับผิดชอบกลายเป็นเครื่องยืนยันว่ากรรมดั้งเดิมของฝ่ายปฏิวัติ และทำให้กระบวนการสร้างความไว้วางใจกับรัฐไทยต้องกลับไปเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่อย่างเปราะบาง

ความยากจนข้ามรุ่นและวิกฤตความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเยาวชนปาตานี

ครอบครัวยากจนในจังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังเผชิญกับการส่งผ่าน “ความยากจนข้ามรุ่น” เนื่องจากรายได้เฉลี่ยของสมาชิกครัวเรือนต่ำกว่าเส้นความยากจนของภูมิภาคอย่างรุนแรง สถิติระบุว่าร้อยละ 70 ของผู้เรียนในพื้นที่เลือกเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ เนื่องจากปัจจัยเชิงอัตลักษณ์และประเพณี ทว่าสถาบันการศึกษาเอกชนเหล่านี้ขาดแคลนอัตราค่าเล่าเรียนเฉพาะด้าน ขาดงบประมาณในการจัดหาคอมพิวเตอร์และสื่อการสอนที่ทันสมัย ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเหล่านี้ทำให้เยาวชนปาตานีสูญเสียความสามารถในการเลื่อนสถานะทางชนชั้นและการประกอบอาชีพ และต้องติดอยู่ในสถานะครอบครัวเปราะบางที่มีหนี้สินสูงถึงร้อยละ 39.10 ของครัวเรือนยากจนทั้งหมด

ภาวะทุพโภชนาการและภัยเงียบต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กและเยาวชน

ข้อมูลจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (MICS) โดยยูนิเซฟและสำนักงานสถิติแห่งชาติสะท้อนว่าเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีในพื้นที่ชายแดนใต้มีอัตราแคระแกร็นและผอมแห้งสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศถึงกว่าเท่าตัว ซึ่งเป็นตัวเลขที่แย่ที่สุดในประเทศไทย ภัยเงียบด้านความมั่นคงทางอาหารนี้ทับซ้อนอยู่กับความยากจนของกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวและหญิงหม้ายที่สูญเสียสามีซึ่งเป็นเสาหลักจากเหตุการณ์ความรุนแรง ความยากลำบากทางเศรษฐกิจบวกกับการเดินทางไปรับวัคซีนและโภชนาการเสริมที่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยด้านความมั่นคงและการปิดล้อม ส่งผลกระทบเชิงกายภาพและการพัฒนาสมองของเด็ก ๆ ในระยะยาวอย่างแก้ไขได้ยาก

บาดแผลจิตสังคมและชะตากรรมของเด็กกำพร้าในสถานะสงคราม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 - 2563 มีเด็กในพื้นที่ปาตานีสูญเสียบิดาและกลายเป็นเด็กกำพร้าสูงถึง 6,687 คน รายงานเชิงคุณภาพของนักวิชาการพบว่า เด็กกำพร้าร้างเกือบ 1 ใน 3 (ร้อยละ 27) เผชิญกับโรคซึมเศร้าและสถานะตื่นตระหนกจากเหตุการณ์สะเทือนใจรุนแรง (PTSD) เนื่องจากขาดแคลนบริการช่วยเหลือทางจิตสังคมที่เหมาะสม

การสูญเสียพ่อทำให้อ่านาและการขับเคลื่อนอาชีพตกอยู่แก่แม่หญิงฝ่ายเดียว เมื่อผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เด็ก ๆ จึงถูกทอดทิ้งให้อยู่ในการดูแลของผู้สูงอายุหรือญาติ บาดแผลที่สะสมในวัยเด็กเหล่านี้กัดกร่อนทุนมนุษย์และสิทธิสากลของเด็ก ๆ ในการเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ

ชะตากรรมและการละเมิดสิทธิของกลุ่มคนพิการและสตรีพิการในปาตานี

ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีกลุ่มคนพิการสะสมทั้งที่พิการมาแต่กำเนิด ทุพพลภาพในภายหลัง หรือได้รับผลกระทบทางอ้อมจากการโจมตีด้วยอาวุธสงครามรวมกันมากกว่า 100,000 คน สิทธิการเข้าถึงการศึกษาสายอาชีพ

ของเยาวชนกลุ่มพิเศษนี้เป็นทางตันเชิงนโยบาย เนื่องจากความช่วยเหลือและสวัสดิการของรัฐจะตัดขาดลงเมื่อคนพิการมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ทำให้เป็นภาระทางการเงินที่หนักหน่วงแก่ครอบครัวที่ยากจน

ยิ่งไปกว่านั้น ภูมิภาคชายแดนภาคใต้ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่จะเปิดรับโควตาการจ้างงานคนพิการตามสัดส่วนกฎหมาย 1 ต่อ 100 คน ปัญหานี้ยิ่งเลวร้ายลงในกลุ่มผู้บกพร่องทางการได้ยิน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ภาษามือเฉพาะถิ่นระดับครัวเรือน ส่งผลให้ถูกโดดเดี่ยวและตัดขาดจากการมีส่วนร่วมทางสังคมและการประกอบอาชีพ

กลุ่มผู้หญิงและสตรีพิการในพื้นที่ปัตตานียังต้องเผชิญกับสภาวะเปราะบางซ้อนทับ ทั้งภัยคุกคามทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่และการทหารที่เข้มข้น คดีการล่วงละเมิดต่อสตรีพิการมักถูกกล่เกลี่ยแบบบังคับให้ประนีประนอมยอมความภายในชุมชนผ่านการจ่ายเงินชดเชย โดยผู้เสียหายที่ไร้เสียงไม่เคยได้รับความเป็นธรรมตามระบบกฎหมายอาญาสากล

แม้ว่าในอดีต เลขาธิการ ศอ.บต. เช่น พ.ต.อ.ทวี สอดส่อง จะเคยผลักดันงบประมาณเยียวยาคนพิการและจัดตั้ง "สถาบันส่งเสริมการศึกษาเยียวาและฟื้นฟูผู้พิการในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ขึ้นในตำบลบุดี อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และในปัจจุบัน ศอ.บต. จะพยายามจัดตั้ง "ธนาคารอุปกรณ์คนพิการจังหวัดชายแดนภาคใต้" ขึ้นมาเพื่อส่งต่อขาเทียม อุปกรณ์ทรงตัว หรือรองเท้าสั่งตัด แต่ข้อเสนอและสิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายเพื่อสันติภาพของกลุ่มผู้หญิงและคนพิการก็ยังคงเป็นมิติที่ถูกกีดกันและมองข้ามจากฝ่ายนโยบายมาโดยตลอด.